

OZhQ-të përballë fushëveprimtarisë dhe misionit të komunave të Kosovës

11

Autor: INDEP

Programi: Zhvillim i Qëndrueshëm

Publikuar: Tetor, 2022

Dizajni: KUKU Creative

Zhvillimi i Qëndrueshëm
Sustainable Development

Instituti për Politika Zhvillimore – INDEP

Botim i Institutit për Politika Zhvillimore (INDEP). Të gjitha të drejtat janë të rezervuara. Asnjë pjesë e këtij botimi nuk guxon të riprodhohet, të ruhet në ndonjë sistem të të dhënave apo të transmetohet, në asnjë formë apo mënyrë, pa pëlqim paraprak nga botuesi. Botimi mund të shpërndahet në formë elektronike, por vetëm në tërësi dhe vetëm për qëllime jokomerciale.

Ky punim është publikuar me mbështetjen e Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH në emër të Ministrisë Federale Gjermane për Bashkëpunim Ekonomik dhe Zhvillim (BMZ). Përmbajtja e këtij dokumenti, duke përfshirë opinionet e shprehura, përfaqësojnë opinionin e autorit(ve) dhe nuk përfaqësojnë domosdoshmërisht qëndrimin e Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH apo Ministrisë Federale Gjermane për Bashkëpunim Ekonomik dhe Zhvillim (BMZ).

Përmbajtje

Hyrje.....	4
Synimet e Objektive të Zhvillimit të Qëndrueshëm relevante për komunat e Republikës së Kosovës	4
Korniza legjislativë dhe e politikave	20
Raportimi	22
Përfundime	23

Hyrje

Ndonëse Objektivat e Zhvillimit të Qëndrueshëm mund të duken si përgjegjësi e nivelit nacional, edhe pushteti lokal ka rol të rëndësishëm në përmbushjen e tyre. Në fakt, "qeveritë lokale janë politikë-bërës, katalizatorë të ndryshimit dhe të pozicionuar më së miri për të ndërlidhur qëllimet globale me komunitetet lokale.¹

Në tërësi, rreth 60% e zbatimit të OZHQ-ve bie mbi barrën e pushtetit lokal. Nga 169 Synime (Targete) të definuara, janë 99 prej tyre relevante për komunat e Kosovës. Një pjesë e konsiderueshme e Synimeve janë të hartuara me një gjuhë të përgjithësuar dhe krijojnë hapsirë për interpretim, mirëpo shumica dërmuese janë të zbatueshme nga komunat.

OZHQ-të ndërlidhen me shumë sfera të punëve ditore të komunave siç janë ofrimi i shërbimeve publike, sigurimi i banimit adekuat dhe të përballueshëm, ruajtja e mjedisit dhe reduktimi i mbeturinave, promovimi i bujqësisë dhe ekonomisë lokale, e të tjera.

Në aspektin vendor, komunat e Republikës së Kosovës përmes aktiviteteve të përditshme zbatojnë një numër të konsiderueshëm të Synimeve të parapara për përmbushje të OZHQ-ve. Ajo që mungon është procesi i lokalizimit të OZHQ-ve në politika komunale si dhe monitorimi dhe raportimi rreth përmbushjes së tyre. Vetëm disa komuna, me përkrahje të Institutit për Politika Zhvillimore (INDEP) është bërë lokalizimi i OZHQ-ve.

Sa i përket monitorimit dhe raportimit, vetëm një komunë deri tash ka marrë iniciativën e hartimit të Rishikimit Lokal Vullnetar, i cili është mekanizëm i miratuar nga Kombet e Bashkuara për të raportuar në mënyrë vullnetare rreth përmbushjes së OZHQ-ve. Shumica e komunave në Kosovë mund të jenë ende në fazë të hershme për të iniciuar procesin e Rishikimit Lokal Vullnetar, pasi ende nuk kanë bërë lokalizimin. Mirëpo, komunat mund të fillojnë një proces të lehtë të ndërlidhjes së strategjive dhe planeve lokale me OZHQ-të dhe të bëjnë raportim të aktiviteteve drejt përmbushjes së tyre përmes përfshirjes së Synimeve të OZHQ-ve në punën e tyre.

Ky raport bën identifikimin e Synimeve të OZHQ-ve të cilat janë relevante për pushtetin lokal si dhe një shqyrtim të legjislacionit dhe politikave bazë që rregullojnë pushtetin lokal. Po ashtu, bën ndërlidhjen e kompetencave bazë komunale me OZHQ-të përkatëse. Gjithashtu, raporti ofron shembuj të përfshirjes së Synimeve në punën e drejtorive komunale.

Synimet e Objektivave të Zhvillimit të Qëndrueshëm relevante për komunat e Republikës së Kosovës

Siç është potencuar në hyrje, komunat janë përgjegjëse për përmbushjen e afërsisht 65% të OZHQ-ve dhe Synimeve përkatëse. Nga gjithësej 169 Synime, 99 prej tyre bien nën kompetencë të drejtëpërdrejtë ose të tërthortë të komunave. Më poshtë janë selektuar vetëm Synimet që bien nën përgjegjësi të komunave.

	Objektivi 1. Eliminimi i të gjitha formave të varfërisë
1.1 Deri në vitin 2030, të zhduket varfëria ekstreme për të gjithë njerëzit kudo, e matur aktualisht me numrin e njerëzve që jetojnë sot me më pak se 1.25 \$ në ditë.	

¹ Shih [në gjuhën angleze]:

file:///C:/Users/Buton/Desktop/SDG%20Synims%20for%20Local%20Government/the_sdgs_what_localgov_need_to_know_0.pdf

1.2 Deri në vitin 2030, të zvogëlohet të paktën përgjysëm përqindja e burrave, grave dhe fëmijëve të të gjitha moshave, që jetojnë në varfëri, në të gjitha dimensionet e saj, në bazë të përcaktimeve kombëtare.

1.3 Të zbatohen sistemet dhe masat e përshtatshme kombëtare të mbrojtjes sociale për të gjithë, përfshirë dhe shtresat e ulëta, dhe deri në vitin 2030 të arrihet një mbulim i konsiderueshëm i njerëzve të varfër dhe të pambrojtur.

1.4 Deri në vitin 2030, të sigurohet që të gjithë burrat dhe gratë, në veçanti njerëzit e varfër dhe të pambrojtur, të kenë të drejta të barabarta në përdorimin e burimeve ekonomike, si qasje në shërbimet minimale, pronësi dhe kontroll mbi tokën, si dhe në forma të tjera të pronësisë, të trashëgimisë, të burimeve natyrore, të teknologjive të reja të përshtatshme dhe të shërbimeve financiare, përfshirë dhe mikrofinancat.

1.5 Deri në vitin 2030, të rriten aftësitë për të përballuar situatat e pafavorshme prej të varfërve dhe të atyre që jetojnë në gjendje të vështirë dhe të zvogëlohet ekspozimi dhe cënueshmëria e tyre ndaj ngjarjeve ekstreme të lidhura me klimën dhe fatkeqësitë e tjera ekonomike, sociale dhe mjedisore.

1.a Të sigurohet përdorimi i plotë i burimeve të ndryshme, edhe përmes një bashkëpunimi më të fortë për zhvillim, në mënyrë që të sigurohen mjetet e duhura dhe të parashikueshme për vendet në zhvillim, e në veçanti për vendet më pak të zhvilluara, për të zbatuar programe dhe politika me qëllim dhënien fund varfërisë në të gjitha dimensionet e saj.

Shembuj të përmbushjes së këtyre Synimeve nga komunat përfshijnë:

1. Krijimi i një liste të familjeve që jetojnë në varfëri brenda komunës. Po ashtu mund të hulumtohen edhe shkaqet që qojnë në varfëri qofshin ato ekonomike, sociale apo mjekësore. Në bazë të këtyre të dhënave mund të hartohen plane për trajtimin e problemit.
2. Ofrimi i strehimit për familjet e varfëra. Kjo mund të realizohet përmes mjeteve komunale apo edhe përmes donatorëve. Komuna mund të bëjë koordinimin me donatorët potencial për të ofruar informata rreth familjeve më në nevojë për strehim.
3. Dhënia e ndihmave përmes skemave sociale. Komuna mund të shpërndajë ndihmat dhe donacionet tjera në bazë të listës së saktë të identifikuar nën pikën 1.
4. Miratimi i masave që ndihmojnë në reduktimin e kostos së jetës për familjet e varfëra. Këto përfshijnë: lirim nga pagesa e obligimeve të shërbimeve komunale, shërbimet e transportit urban, përkrahja në uljen e kostos së energjisë përmes dhënies së donacioneve të energjisë së ripërtitërshe siç janë panelet solare, lehtësira në lëshimin e pëlqimeve komunale për panele solare etj.
5. Raportimi i numrit të familjeve të strehuara dhe të ndihmuara. Është esenciale për komunat të kenë informata të sakta rreth numrit të familjeve të varfëra të cilave iu është ndërtuar shtëpi nga fondet komunale apo nga donatorët apo që janë strehuar përmes skemave të qiradhënies. Në këtë mënyrë përditësohet lista e familjeve që kanë zgjidhur çështjen e banimit dhe raportohet rreth shkallës së përmbushjes së këtij Objektiv të Zhvillimit të Qëndrueshëm.

	Objektivi 2. Eliminimi i urisë, arritja e sigurisë ushqimore dhe e përmirësimit të ushqyerjes dhe nxitja e bujqësisë së qëndrueshme
	2.1 Deri në vitin 2030, të eliminohet uria dhe të sigurohet e drejta e të gjithë njerëzve, në veçanti e të varfërve dhe e atyre që jetojnë në gjendje të vështirë, përfshirë foshnjat, për të patur ushqim të sigurt dhe të mjaftueshëm përgjatë gjithë vitit. 2.2 Deri në vitin 2030, të eliminohen të gjitha format e kequshqyerjes, përfshirë edhe arritjen, deri në 2025-ën, të treguesve të miratuar ndërkombëtarisht lidhur me frenimin e zhvillimit të fëmijëve nën 5 vjeç dhe të adresohen nevojat për ushqim të vajzave adoleshente, të grave shtatzëna dhe atyre që ushqejnë foshnjat me gji, si dhe të personave të moshuar. 2.3 Deri në vitin 2030, të dyfishohet prodhimi bujqësor dhe të ardhurat e prodhuesve ushqimorë në shkallë të vogël, veçanërisht e grave, popujve indigjenë, familjeve fermere, blegtorëve dhe peshkatarëve, përfshirë edhe përmes qasjes së sigurt dhe të barabartë tek toka, burimet e tjera prodhuese, njohuritë, shërbimet financiare, tregjet dhe mundësitë për shtimin e vlerës dhe punësimin jashtë sektorit bujqësor. 2.4 Deri në vitin 2030, të sigurohen sisteme të qëndrueshme të prodhimit të ushqimit dhe të zbatohen praktika ripërtëritëse bujqësore që rrisin rendimentin dhe prodhimin, ndihmojnë në ruajtjen e ekosistemeve, forcojnë kapacitetin për përshtatjen ndaj ndryshimeve klimatike, motit ekstrem, thatësirave, përmbytjeve dhe fatkeqësive të tjera dhe që në mënyrë progresive përmirësojnë cilësinë e tokës bujqësore.

Shembuj të përmbushjes së këtyre Synimeve nga komunat përfshijnë:

1. Dhënia në shfrytëzim e tokave në pronësi komunale për familjet e varfëra me qëllim të kultivimit të produkteve ushqimore. Përmes kësaj mase, familjet e varfëra mund të marrin përkohësisht në shfrytëzim një parcelë të caktuar nga komuna, për të mbjellur ushqime të domosdoshme për mbijetesë.
2. Bashkëpunimi me kompani prodhuese të ushqimit dhe gastronomi. Komuna mund të krijojë një rrjet me kompani prodhuese për shpërndarjen e një pjese të ushqimit të prodhuar si përgjegjësi sociale. Gjithashtu, me gastronomi mund të organizohet mbledhja e ushqimit të mbetur të pakonsumuar dhe të pashitur për t'u shpërndarë familjeve të varfëra.
3. Hapja dhe rritja e numrit të kuzhinave publike. Komunat të cilat kanë kuzhina publike falas mund të rrisin numrin në zonat të cilat ka numër më të madh të familjeve të varfëra. Po ashtu, komunat të cilat nuk aplikojnë një praktikë të tillë, mund të inicojnë kuzhinat e tilla për familjet e varfëra.
4. Ofrimi i granteve për start-up biznese për bujqësi. Kjo është një praktikë në shumë komuna, por për adresim më të mirë të problematikës, kriteret e dhënies së granteve mund të targetojnë familjet e varfëra.
5. Fushata vetëdijësuese për ushqim të shëndetshëm dhe të sigurt dhe kundër hedhjes së ushqimit. Komuna duhet të organizojë fushata për të informuar qytetarët rreth rreziqeve nga ushqimet e pashëndetshme. Po ashtu, duhet të ngritë vetëdijen e qytetarëve për konsum të përgjegjshëm dhe të moderuar.
6. Komuna mund të rrisë sipërfaqet e tokave të kyçura në sistem të integruar të ujitjes.

	Sigurimi i jetës së shëndetshme dhe nxitja e mirëqenies për të gjithë njerëzit e çdo moshe
	3.1 Deri në vitin 2030, të zvogëlohet raporti global i vdekshmërisë së nënave në më pak se 70 vdekje për 100,000 lindje. 3.2 Deri në vitin 2030, të parandalohen vdekjet e të posalindurve dhe e fëmijëve nën moshën 5 vjeç, ku të gjitha vendet të synojnë zvogëlimin e vdekshmërisë të të posalindurve në më pak se 12 vdekje për 1,000 lindje dhe të vdekshmërisë së fëmijëve nën 5 vjeç në më pak se 25 vdekje për 1,000 lindje. 3.3 Deri në vitin 2030, të eliminohen epidemitë e SIDA-s, të tuberkulozit, të malaries dhe të sëmundjeve tropikale të neglizhuara dhe të luftohet hepatiti, sëmundjet që transportohen përmes ujit dhe sëmundjet e tjera ngjitëse. 3.4 Deri në vitin 2030, të zvogëlohet me një të tretën vdekshmëria tek lindjet e parakohshme si pasojë e sëmundjeve jo të transmetueshme, përmes parandalimit dhe trajtimit dhe promovimit të shëndetit mendor dhe të mirëqenies. 3.5 Të forcohet parandalimi dhe trajtimi i personave që abuzojnë me lëndët narkotike dhe alkoolin. 3.6 Deri në vitin 2030, të përgjysmohet numri global i vdekjeve dhe i lëndimeve nga aksidentet rrugore. 3.7 Deri në vitin 2030, të sigurohet qasja e gjithanshme në shërbimet e kujdesit shëndetësor seksual dhe riprodhues, përfshirë dhe planifikimin familjar, informimin dhe edukimin, dhe futjen e shëndetit riprodhues në strategjitë dhe programet kombëtare. 3.9 Deri në vitin 2030, të zvogëlohet dukshëm numri i vdekjeve dhe i sëmundjeve nga kimikatet e rrezikshme dhe nga ndotja e ajrit, e ujit dhe e tokës.

Shembuj të përmbushjes së këtyre Synimeve nga komunat përfshijnë:

1. Promovimi i stilit të jetës së shëndetshme. Komuna mund të bëjë fushata për rritjen e vetëdijes së qytetarëve rreth benefiteve nga një stil i jetës së shëndetshme. Po ashtu, mund të krijojë kushte përmes një kombinimi të masave infrastrukturore dhe mjedisore. Këtu mund të përfshihen edhe masat vetëdijësuese kundër përdorimit të lëndëve narkotike, alkoolit e duhanit.
2. Ofrimi i kontrolimeve mjekësore falas dhe mobile për gratë shtatëzëna dhe për fëmijët e posalindur. Kjo masë mund të ndikojë drejtpërdrejtë në adresimin e targeteve 3.1 dhe 3.2. Në veçanti ofrimi i shërbimit mobil nëpër zona më të largëta rurale mund të shpëtojë jetën e nënave dhe të posalindurve.
3. Masat për zvogëlimin e aksidenteve në komunikacion. Në bashkëpunim me nivelin qendror, komuna mund të identifikojë *pikat e zeza* në komunikacion (blackspots) ku ndodhin aksidente të shpeshta, dhe të ndërmarrë masa përkatëse për të reduktuar aksidentet në këto pika. Gjithashtu kjo duhet të shoqërohet me aktivitete të ndërgjegjësimit të qytetarëve për vozitje të kujdeshme dhe të sigurt në përputhje me rregullat e komunikacionit.

4. Ndërtimi i zonave të shumta për sporte dhe aktivitete rekreative. Krijimi i kushteve për aktivitete sportive dhe edukative do të ishte një stimulim shtesë për qytetarët të bëjnë një jetë më të shëndetshme. Këto zona do të shoqëroheshin me hapsira gjelbëruese që do të kishin ndikim pozitiv në mjedis dhe shëndet.
5. Qasje proaktive për rritjen e shkallës dhe gamës së vaksinimit. Në bashkëpunim me nivelin qendror të bëhen plane për arritjen e vaksinimit në shkallë më të madhe. Në veçanti duhet të synohet zgjerimi i programit të vaksinimit me vakcina kundër HPV-së, meningjitit, e të tjera.

	Sigurimi i arsimit cilësor gjithëpërfshirës dhe të barabartë dhe nxitja e mundësive për edukim gjatë gjithë jetës për të gjithë
4.1 Deri në vitin 2030, të sigurohet që të gjithë vajzat dhe djemtë të përfundojnë arsimimin fillor dhe 9 vjeçar pa pagesë, të barabartë dhe cilësor, që çon në rezultate të rëndësishme dhe efikase të të mësuarit. 4.2 Deri në vitin 2030, të sigurohet që të gjithë vajzat dhe djemtë kanë të drejtë për zhvillim cilësor që në fëmijërinë e hershme, për përkujdesje dhe për edukim para-shkollor, në mënyrë që të jenë gati për arsimim fillor. 4.3 Deri në vitin 2030, të sigurohen qasje të barabartë për të gjithë gratë dhe burrat që të ndjekin arsimin profesional, teknik apo atë universitar me kosto të përballueshme dhe cilësor. 4.4 Deri në vitin 2030, të sigurohet rritje e ndjeshme e numrit të të rinjve dhe të të rriturve që kanë aftësitë e nevojshme, përfshirë aftësitë teknike dhe ato profesionale, për t'u punësuar, për punë cilësore dhe sipërmarrje. 4.5 Deri në vitin 2030, të eliminohet pabarazia gjinore në arsim dhe të sigurohet qasje e barabartë në të gjitha nivelet e arsimit dhe të trajnimit profesional për grupet më të ndjeshme, përfshirë personat me aftësi të kufizuara, popujt indigjenë dhe fëmijët e pambrojtur. 4.7 Deri në vitin 2030, të sigurohet që të gjithë nxënësit të marrin njohuritë dhe aftësitë e nevojshme për të promovuar Zhvillimin e Qëndrueshëm, përfshirë, ndër të tjera, Edukimin për Zhvillim të Qëndrueshëm dhe një mënyrë jetese të qëndrueshme, të drejtat e njeriut, barazinë gjinore, përkrahjen e kulturës së paqes dhe jo të dhunës, qytetarinë globale dhe vlerësimin ndaj shumëllojshmërisë së kulturave dhe të kontributit që jep kultura për Zhvillimin e Qëndrueshëm. 4.a Të ndërtohen dhe të përmirësohen objektet arsimore të përshtatshme për fëmijët, për personat me aftësi të kufizuara dhe për ndjeshmërinë gjinore dhe të sigurohen mjedise të sigurta, jo të dhunshme, gjithëpërfshirëse dhe efektive në të mësuar për të gjithë.	

Shembuj të përmbushjes së këtyre Synimeve nga komunat përfshijnë:

1. Arsimimi gjithëpërfshirës dhe padiskriminim. Komunat mund të ndërmarrin hapa për të siguruar barazi në arsimim. Në veçanti duhet të sigurohet integrim në baza gjinore dhe të shmanget segregacioni. Po ashtu, është e rëndësishë madhore që fëmijët me aftësi të kufizuara dhe nevoja të veçanta të përfshihen në mësim të rregullt. Punësimi i asistentëve për këta fëmijë do të ndihmonte shumë që këta fëmijë të zënë progresin me fëmijët tjerë dhe do të lehtësonte punën për arsimtarët.

2. Organizimi i aktiviteteve për zhvillim të qëndrueshëm. Komunitat mund të promovojnë aktivitete dhe vizita për nxënës për të rritur vetëdijen e tyre rreth jetës së shëndetshme, mbrojtjes së mjedisit, inovacionit, kultivimit të ushqimit organik, e të tjera.
3. Identifikimi i kërkesës së tregut për punësim. Në bashkëpunim me nivelin qendror, të profilizohen shkollat profesionale për të përmbushur kërkesat e tregut në komunitet përkatës. Kurrikulat e shkollave profesionale me kërkesë të komuniteteve mund të adaptohen për t'u përshtatur kërkesat të tregut të punës të një komune apo rajoni.
4. Të gjitha shkollat të kenë qasje për persona me aftësi të kufizuara. Pjesa më e madhe e shkollave kanë ndërtuar pjerrinat që mundësojnë hyrjen në shkollë të nxënësve dhe qytetarëve tjerë me aftësi të kufizuara. Por në shumicën dërmuese të shkollave, personat me aftësi të kufizuara nuk kanë qasje në katet e sipërme të shkollave sepse mungojnë ashensorët. Prandaj, komunitat duhet të sigurojnë që shkollat e reja që ndërtohen të kenë edhe ashensor, dhe të fillojnë një program të instalimit të ashensorëve në shkollat ekzistuese.
5. Ndërtimi i infrastrukturës sportive dhe pajisja me instrumente muzikore. Të gjitha shkollat duhet të bëjnë prioritet ndërtimin e infrastrukturës së jashtme dhe të brendshme sportive për të krijuar praktikën e jetës sportive dhe të shëndetshme për nxënësit. Po ashtu, komunitat duhet të ofrojnë edhe kushte për zhvillim kulturor, në veçanti muzikor për nxënësit. Komunitat mund të organizojnë gara në të gjitha sportet për të rritur frymën sportive dhe konkurruese, si dhe koncerte muzikore.

	Arritja e barazisë gjinore dhe fuqizimi i të gjitha grave dhe vajzave
5.1 T'i jepet fund kudo të gjitha formave të diskriminimit ndaj grave dhe vajzave. 5.2 Të eliminohen të gjitha format e dhunës ndaj grave dhe vajzave në sferën publike dhe private, përfshirë trafikimin dhe shfrytëzimin seksual dhe llojet e tjera të shfrytëzimit. 5.3 Të eliminohen të gjitha praktikatat e dëmshme siç janë martesat e fëmijëve, martesat në moshë të hershme dhe martesat e detyruara dhe gjymtimi gjenital femëror. 5.4 Të njihet dhe të vlerësohet kujdesi dhe puna shtëpiake pa pagesë, përmes dhënies së shërbimeve publike, infrastrukturës dhe politikave të mbrojtjes sociale dhe përkrahjes së përgjegjësisë të përbashkëta brenda shtëpisë dhe familjes, në përputhje me praktikatat kombëtare. 5.5 Të sigurohet pjesëmarrja e plotë dhe efektive e grave dhe dhënia e mundësive të barabarta për udhëheqjen e tyre në të gjitha nivelet e vendimmarrjes në jetën politike, ekonomike dhe publike. 5.6 Të sigurohet qasja e gjithanshme në shëndetin seksual dhe atë riprodhues dhe në të drejtat riprodhuese, siç është rënë dakord, në përputhje me Programin e Veprimit të Konferencës Ndërkombëtare për Popullsinë dhe Zhvillimin dhe me Platformën për Veprim të Pekinit dhe dokumentet e tjera rezultat i konferencave të zhvilluara. 5.a Të ndërmerren reforma për t'i dhënë grave të drejta të barabarta mbi burimet ekonomike dhe të drejta pronësie dhe kontrolli mbi tokën dhe forma të tjera të pronësisë, të shërbimeve financiare, të trashëgimisë dhe burimeve natyrore, në përputhje me ligjet kombëtare. 5.c Të miratohen dhe të forcohen politikat e shëndosha dhe legjislati i zbatueshëm në përkrahjen e barazisë gjinore dhe fuqizimin e të gjitha grave dhe vajzave në të gjitha nivelet.	

Shembuj të përmbushjes së këtyre Synimeve nga komunat përfshijnë:

1. Komuna të miratojë dhe zbatojë politika dhe plane të veprimit për të siguruar barazi gjinore në punën e të gjitha departamenteve. Po ashtu, komuna duhet të miratojë të gjitha rregulloret e brendshme të cilat sigurojnë barazi të plotë gjinore, luftojnë diskriminimin gjinor dhe dhunën psikologjike/emocionale ndaj grave. Këto rregullore duhet të sigurojnë barazi gjinore në pozita vendimmarrëse në komunë dhe organe komunale dhe parashohin sanksione proporcionale për shkeljet përkatëse.
2. Promovimi i pavarësisë ekonomike të grave dhe ndërmarrësisë. Komuna duhet të prioritetizojë përmes rritjes së numrit të granteve mbështetëse për gratë ndërmarrëse. Po ashtu, lansimi i programeve për zhvillimin e shkathtësive për gratë.
3. Bashkëpunimi proaktiv me nivelin qendror, Policinë e Kosovës dhe organizata joqeveritare e donatorë për të adresuar dhunën familjare, ofrimin e strehimit dhe dukuritë tjera negative.
4. Pjesëmarrja e grave në vendimmarrje. Të sigurohet që gratë, në veçanti ato në jetojnë në zona rurale të konsultohen gjatë hartimit të planeve dhe buxheteve komunale për të marrë parasysh kërkesat e tyre.
5. Komuna të iniciojë programe që lehtësojnë kujdesin prindëror, posaqërisht në rastet e nënave vetushqyese.

	Sigurimi i furnizimit dhe i menaxhimit të qëndrueshëm të ujit dhe kanalizimeve për të gjithë
6.1 Deri në vitin 2030, të arrihet furnizimi i gjithanshëm dhe i barabartë me ujë të pijshëm, të sigurt dhe të përballueshëm për të gjithë; 6.2 Deri në vitin 2030, të mundësohet qasje në sistemin e kanalizimeve dhe të higjienës të përshtatshme dhe të barabartë për të gjithë dhe t'i jepet fund jashtëqitjeve në hapësira të hapura, duke i kushtuar vëmendje të veçantë nevojave të grave dhe vajzave dhe personave që janë në gjendje të pambrojtur. 6.3 Deri në vitin 2030, të përmirësohet cilësia e ujit duke zvogëluar ndotjen, duke eliminuar hedhjen e mbetjeve jashtë vendit të përcaktuar dhe duke minimizuar shkarkimin e kimikateve dhe të materialeve të tjera të rrezikshme, duke përgjysmuar përqindjen e sasisë së ujërave të zeza të patrajuara dhe duke rritur ndjeshëm riciklimin dhe ripërdorimin e sigurt në nivel global. 6.4 Deri në vitin 2030, të rritet ndjeshëm përdorimi efikas i ujit në të gjithë sektorët dhe të sigurohet tërheqja e qëndrueshme e tij dhe furnizimi me ujë të pijshëm për të adresuar mungesën e ujit dhe për të zvogëluar ndjeshëm numrin e njerëzve që vuajnë nga mungesa e ujit. 6.5 Deri në vitin 2030, të zbatohet menaxhimi i integruar i burimeve ujore në të gjitha nivelet, përfshirë edhe përmes bashkëpunimit ndërkufitar sipas rastit. 6.6 Deri në vitin 2020, të mbrohen dhe të rigjenerohen ekosistemet ujore, përfshirë dhe malet, pyjet, luginat, lumenjtë, ujërat nëntokësore dhe liqenet. 6.a Deri në vitin 2030, të zgjerohet bashkëpunimi ndërkombëtar dhe mbështetja për ngritjen e kapaciteteve në vendet në zhvillim lidhur me aktivitete dhe programe për ujin dhe kanalizimet, përfshirë dhe grumbullimin e ujit, shkripëzimin, eficiencën e përdorimit të ujit, trajtimin e ujërave të zeza, teknologjitë e riciklimit dhe të ripërdorimit.	

6.b Të mbështetet dhe të forcohet pjesëmarrja e komuniteteve vendore në përmirësimin e menaxhimit të ujit dhe të kanalizimeve.

Shembuj të përmbushjes së këtyre Synimeve nga komunat përfshijnë:

1. Bërja prioritet e shtrirjes së rrjetit të ujësjellësit dhe të kanalizimeve të të gjitha ekonomitë familjare. Në këtë mënyrë komuna e bën jetën më të lehtë për qytetarët dhe ofron kushte më të mira sanitare duke ulur mundësinë e përhapjes së sëmundjeve.
2. Kujdesi i shtuar për burimet nëntokësore, lumenjtë dhe liqenet artificiale. Komunat të monitorojnë rregullisht projektet zhvillimore dhe të biznesit të cilat mund të dëmtojnë potencialisht ujërat nëntokësore, lumenjtë ose liqenet. Rëndësi e veçantë duhet t'i kushtet ruajtjes së pastërtisë së këtyre ujërave për të siguruar jetë të shëndetshme të qytetarëve.
3. Rritja e vetëdijes për shpenzim të kujdesshëm të ujit. Komuna duhet të promovojë edukimin dhe ndërgjegjësimin e qytetarëve që të harxhojnë ujin në mënyrë të kujdesshme, dhe të mos e shpenzojnë në mënyrë të panevojshme. Në veçanti, duhet të kontrollohet bizneset me konsum të lartë, dhe kopshtet e mëdha për të siguruar që kanë burim vetanak të vaditjes dhe nuk përdorin ujë të pijshëm për vaditje të kopshteve apo për qëllime të biznesit.
4. Krijimi i rezervareve. Komunat duhet të shikojnë mundësinë e krijimit të rezervarëve të ujit për të aktivizuar këta në rast të mungesës së ujit.
5. Uji i pijshëm dhe toaletet në vende publike. Komunat të ofrojnë krrua me ujë të pijshëm në parqe dhe vende publike të frekuentuara. Gjithashtu, duhet të ketë dhe tualete publike në këto zona.

	Sigurimi i lidhjes me energji të përballueshme, të sigurt, të qëndrueshme dhe moderne për të gjithë
7.1 Deri në vitin 2030, të sigurohet qasje e përgjithshme në shërbime të përballueshme, të besueshme dhe moderne të energjisë. 7.2 Deri në vitin 2030, të rritet ndjeshëm pjesa që zë energjia e rinovueshme në totalin e energjisë së përfutur nga burime të ndryshme në nivel global. 7.3 Deri në vitin 2030, të dyfishohet norma globale e përmirësimit të eficiencës së energjisë.	

Shembuj të përmbushjes së këtyre Synimeve nga komunat përfshijnë:

1. Bërja prioritet e solucioneve me energji të ripërtitërshe në të gjitha segmentet e punës së komunave.
2. Ofrimi i lehtësirave tatimore dhe obligimeve tjera komunale për ekonomitë familjare dhe bizneset që instalojnë konsumojnë burime të ripërtitërshe të energjisë. Përmes kësaj mase, komunat për shembull mund të lirojnë nga pagesa apo të ulin koston e lejeve ndërtimore, për kompanitë që ndërtojnë banesa kolektive, me kushtin e instalimit të paneleve solare si burim i qëndrueshëm dhe i padëmshëm ndaj mjedisit. Ngjashëm mund të veprohet edhe me lejët ndërtimore për shtëpitë individuale. Gjithashtu, lehtësime të ngjashme mund të aplikohen edhe për objektet ekzistuese duke i liruar/ulur tatimet komunale për një periudhë kohore pas instalimit të burimeve të tilla të energjisë.

3. Instalimi i burimeve të ripërtitërshe të energjisë nëpër të gjitha objektet komunale. Është esenciale që komunat, dhe të gjitha institucionet publike në tërësi, të shërbejnë si shembull duke instaluar burime energjie të qëndrueshme dhe miqësore ndaj mjedisit, siç janë panelet solare. Kjo masë do të kishte përfitime të shumëfishta për komunat dhe do të ishte shembull i mirë për t'u ndjekur nga qytetarët.
4. Informimi dhe ndërgjegjësimi i vazhdueshëm i qytetarëve rreth benefiteve nga instalimi i burimeve të qëndrueshme dhe ripërtitërshe të energjisë. Komunat duhet të ndajnë një buxhet çdo vit për të promovuar këto masa të furnizimit me energji.
5. Ndërmarrja e masave për kursim të energjisë. Kjo mund të përfshijë subvencione për masat që kursejnë energjinë, siç është izolimi më i mirë i shtëpive dhe të ngjashme.
6. Ndërtimi i sistemeve të ngrohjes qendrore të bazuara në burime të ripërtrishme apo të tilla që sigurojnë efikasitet të lartë dhe rritje të kualitetit të jetës përmes qasjes në ngrohje qendrore.

	Nxitja e rritjes ekonomike të vazhdueshme, gjithëpërfshirëse dhe të qëndrueshme, punësim të plotë dhe produktiv dhe punë të denjë për të gjithë
8.3 Të përkrahen politika të orientuara në zhvillim, që mbështetin aktivitetet prodhuese, krijimin e vendeve të denja të punës, sipërmarrjen, krijimtarinë dhe risitë dhe të nxitet formalizmi dhe rritja e ndërmarrjeve të vogla dhe të mesme, përfshirë edhe qasjes tek shërbimet financiare. 8.4 Të përmirësohet në mënyrë të vazhdueshme, deri në vitin 2030, eficienta e burimeve globale për konsum dhe prodhim dhe të synohet ndarja e rritjes ekonomike nga degradimi i mjedisit, në përputhje me kuadrin 10 vjeçar të programeve për konsumin dhe prodhimin e qëndrueshëm, ku vendet e zhvilluara marrin rolin udhëheqës në këtë proces. 8.5 Deri në vitin 2030, të arrihet punësimi i plotë dhe produktiv dhe punë të denja për të gjithë gratë dhe burrat, përfshirë të rinjtë dhe personat me aftësi të kufizuar, si dhe pagesë të barabartë për punën me vlerë të njëjtë. 8.6 Deri në vitin 2020, të zvogëlohet ndjeshëm përqindja e të rinjve të papunë, të paarsimuar apo të patrajtuar. 8.7 Të merren masa të menjëhershme dhe efektive për të çrrënjësuar punën e detyruar, për t'i dhënë fund skllavërisë moderne dhe trafikimit të qenieve njerëzore dhe të sigurohet ndalimi dhe eliminimi i formave më të këqija të punës së fëmijëve, përfshirë rekrutimin dhe përdorimin e fëmijëve si ushtarë, dhe deri në vitin 2025 t'i jepet fund punës së fëmijëve në të gjitha format e saj. 8.8 Të mbrohen të drejtat për punë dhe të mundësohen mjedise pune të sigurt për të gjithë punëtorët, përfshirë punëtorët emigrantë, e në veçanti gratë emigrante, dhe ata që punojnë në punë jo të sigurta. 8.9 Deri në vitin 2030, të hartohen dhe të zbatohen politika për nxitjen e turizmit të qëndrueshëm, që krijon vende pune dhe përkrah kulturën dhe produktet vendase.	

Shembuj të përmbushjes së këtyre Synimeve nga komunat përfshijnë:

1. Bashkëpunimi dhe dialogu i vazhdueshëm me ndërmarrësit dhe bizneset në komunë. Të ketë komunikim të sigurtë për të dëgjuar hallet dhe për të synuar përmbushjen e kërkesave të bizneseve. Po ashtu, të merren parasysh sygjerimet e bizneseve për kërkesën me punëtorë në tregun e punës, në mënyrë që komunat të bashkëpunojnë me nivel qendror për këtë qëllim.
2. Mbështetja e bizneseve për digjitalizim dhe inovacion dhe me subvencione të vazhdueshme për start up dhe biznese ekzistuese. Komuna të përcjellë trendet botërore të digjitalizimit dhe të inovacionit dhe të mbështet bizneset e tilla.
3. Promovimi i agroturizmit të qëndrueshëm. Komunat duhet të mbështesin zhvillimin e agroturizmit në Kosovë, në veçanti atë që themelohen dhe operojnë duke respektuar kriteret e qëndrueshmërisë.
4. Të hartohen plane për të adresuar problemin e fëmijëve lypës nëpër komunat përkatëse si dhe formave të rënda të punës për fëmijët.
5. Sigurimi i qasjes për persona me aftësi të kufizuara në vendet e punës. Komunat të sigurojnë që të gjitha ndërtesat publike dhe të biznesit të kenë qasje për persona me aftësi të kufizuara në të gjitha katet. Kjo do të lehtësonte punësimin e tyre.

	Ndërtimi i infrastrukturës rezistente, nxitja e industrializimit gjithëpërfshirës dhe të qëndrueshëm dhe nxitja e novacionit
9.1 Të zhvillohet një infrastrukturë cilësore, e sigurt, e qëndrueshme dhe rezistente, përfshirë infrastrukturën rajonale dhe ndërkufitare, për të mbështetur zhvillimin ekonomik dhe mirëqenien e njerëzve, me fokus qasjen e përbalueshme dhe të barabartë për të gjithë. 9.2 Të përkrahet industrializimi gjithëpërfshirës dhe i qëndrueshëm dhe, deri në vitin 2030, të rritet në mënyrë të konsiderueshme pjesa e industrisë së punësimit dhe e prodhimit të brendshëm bruto, në përputhje me kushtet e vendit dhe të dyfishohet kontributi i këtij sektori në vendet më pak të zhvilluara. 9.3 Të rritet qasja e ndërmarrjeve të vogla industriale dhe e ndërmarrjeve të tjera, në veçanti në vendet në zhvillim, tek shërbimet financiare, duke përfshirë kredi të përbalueshme, dhe integrimi i tyre në zinxhirët e vlerave dhe të tregjeve. 9.c Të rritet në mënyrë të konsiderueshme qasje në teknologjinë e informacionit dhe të komunikimit dhe përpjekjet për të siguruar një qasje të gjithanshme dhe të përbalueshme në internet në vendet më pak të zhvilluara, deri në vitin 2020.	

Shembuj të përmbushjes së këtyre Synimeve nga komunat përfshijnë:

1. Komuna të sigurojë infrastrukturë të sigurt, të qëndrueshme dhe cilësore. Të caktohen standarde të larta të ndërtimit të infrastrukturës publike, banesave, etj. Vëmendje duhet t'i kushtohet që ndërtesat të jenë të qasshme për persona me aftësi të kufizuara në të katet e ndërtimit.
2. Të promovohet ndërtimi i qëndrueshëm. Komuna të vendos kërkesa për aplikim të materialeve që i plotësojnë standardet mjedisore dhe shëndetësore.
3. Nxitja e ekonomisë qarkore. Komuna të mbajë bashkëpunim të ngushtë me bizneset dhe të nxis bizneset që të aplikojnë konceptin e ekonomisë qarkore, p.sh. riciklimin e

materialeve/mbetjeve, furnizimin me energji të ripërtitërshe, shfrytëzimin e kujdesshëm dhe përgjegjshëm të burimeve ujore, ruajtjen e vlerave dhe traditave shoqërore, etj.

4. Solucione të komunikacionit për mobilitet efektiv. Të ofrohen solucione për fytat e ngushtë në komunikacion, promovimin e blerjen së veturave elektrike dhe hibride, rregullim të komunikacionit për të reduktuar ngarkesat në kohët më të ngarkuara.
5. Ofrimin e lehtësirave tatimore dhe hapsinore për industri të qëndrueshme. Komuna mund të nxis ndërtimin e fabrikave të qëndrueshme dhe miqësore për mjedisin duke dhënë tokën në shfrytëzim, duke liruar kompanitë nga ngarkesat tatimore dhe licencuese, etj.

	Zvogëlimi i pabarazisë brenda çdo vendi dhe ndërmjet shteteve
10.1 Deri në vitin 2030, të arrihet në mënyrë progresive dhe të ruhet ritmi i rritjes të të ardhurave për 40 % të shtresës më të varfër të popullsisë me një ritëm më të lartë se ritmi i mesatares kombëtare. 10.2 Deri në vitin 2030, të fuqizohet dhe të përkrahet përfshirja sociale, ekonomike dhe politike e të gjithë njerëzve, pavarësisht moshës, gjinisë, paaftësisë, racës, kombësisë, origjinës, besimit apo gjendjes ekonomike apo ndonjë statusi tjetër social. 10.3 Të sigurohen mundësi të barabarta dhe të zvogëlohen pabarazitë e rezultateve, përfshirë përmes eliminimit të ligjeve, politikave dhe praktikave diskriminuese dhe promovimit në këtë drejtim të legjislacionit, politikave dhe veprimeve të përshtatshme. 10.4 Të miratohen politika, sidomos ato fiskale, politika të pagave dhe të mbrojtjes sociale, dhe të arrihet në mënyrë progresive barazi më e madhe. 10.7 Të lehtësohet migracioni dhe lëvizja e njerëzve e organizuar, e sigurt, e rregullt dhe e përgjegjshme, përfshirë edhe përmes zbatimit të politikave të planifikuara dhe të mirëmenaxhuara për migrimin.	

Shembuj të përmbushjes së këtyre Synimeve nga komunat përfshijnë:

1. Partneriteti me organizata joqeveritare e donatorë për të ofruar kujdes, integrim dhe riintegrim të grupeve të cenuara.
2. Eliminimi i plotë i diskriminimit dhe segregacionit në arsim. Të miratohen sanksione të ashpra për shkollat, arsimtarët dhe nxënësit që bëjnë diskriminim, bullizëm apo që ushtrojnë dukuri tjera negative.
3. Qasje proaktive për rritur pjesëmarrjen e rinisë, pakicave dhe grupeve të cenuara. Komuna të ndërmerr hapa aktiv dhe të vazhdueshëm për të organizuar konsultime publike dhe forma tjera të përfshirjes së grupeve të ndryshme të qytetarëve në politikë-bërje. Në veçanti, të bëhen vizita në zonat e largëta rurale.
4. Shpërndarje e drejtë e buxhetit. Të sigurohet shpërndarje e drejtë e buxhetit duke shmangur diskriminimin në baza politike, etnike, apo tjera. Shpërndarja e padrejtë e buxhetit konsiderohet si cenim i drejtpërdrejt i barazisë dhe të drejtave të njeriut.
5. Promovimi i kohezionit social. Të sigurohet kohezioni shoqëror duke shmangur krijimin e zonave që mund të ndahen në bazë të një grupacioni shoqëror. Kjo mund të realizohet përmes politikave gjithëpërfshirëse të banimit, planifikimit hapsinor, integritetit dhe diversitetit kulturor, etj.

	Ndërtimi i qyteteve dhe i vendbanimeve gjithëpërfshirëse, të sigurta, reziliente dhe të qëndrueshme
	11.1 Deri në vitin 2030, të sigurohet për të gjithë njerëzit qasje për strehim të përshtatshëm, të sigurt dhe të përballueshëm dhe në shërbime bazë dhe të përmirësohet situata në lagjet e varfëra. 11.2 Deri në vitin 2030, të sigurohet për të gjithë qasje në sistemet e transportit të sigurt, të përballueshëm, të arritshëm dhe të qëndrueshëm, duke përmirësuar sigurinë rrugore, sidomos duke zgjeruar shërbimin e transportit publik, me vëmendje të veçantë ndaj nevojave të personave në gjendje të pambrojtur, grave, fëmijëve, personave me aftësi të kufizuara dhe të moshuarit. 11.3 Deri në vitin 2030, të zgjerohet urbanizimi në nivel gjithëpërfshirës dhe të qëndrueshëm dhe të forcohen kapacitetet për planifikimin dhe menaxhimin e vendbanimeve të qëndrueshme, përfshirëse dhe pjesëmarrëse, në të gjitha vendet. 11.4 Të forcohen përpjekjet për të mbrojtur dhe për të ruajtur trashëgiminë kulturore dhe natyrore të botës. 11.5 Deri në vitin 2030, të zvogëlohet ndjeshëm numri i vdekjeve dhe numri i njerëzve të prekur nga fatkeqësitë dhe të ulen ndjeshëm humbjet ekonomike të drejtpërdrejta, lidhur me prodhimin e brendshëm bruto në nivel global, të shkaktuara nga fatkeqësitë, përfshirë dhe fatkeqësitë që lidhen me ujin, me fokus mbrojtjen e shtresave të varfëra dhe të njerëzve në gjendje të pambrojtur. 11.6 Deri në vitin 2030, të zvogëlohet ndikimi negativ në mjedis i qyteteve për kokë banori, duke i kushtuar vëmendje të veçantë cilësisë së ajrit, menaxhimit të mbetjeve bashkiake dhe mbetjeve të tjera. 11.7 Deri në vitin 2030, të sigurohet qasje e gjithëanshme në hapësirat publike të gjelbra, të sigurta, gjithëpërfshirëse dhe të arritshme, në veçanti për gratë dhe fëmijët, të moshuarit dhe personat me aftësi të kufizuara. 11.a Të mbështeten lidhjet pozitive ekonomike, sociale dhe mjedisore ndërmjet zonave urbane, ndër-urbane dhe rurale duke forcuar planifikimin për zhvillim në nivel kombëtar dhe rajonal. 11.b Deri në vitin 2020, të rritet ndjeshëm numri i qyteteve dhe i vendbanimeve, duke miratuar dhe zbatuar politika dhe plane të integruara drejt gjithëpërfshirjes, eficiencës së burimeve, marrjes së masa për zbutjen dhe përshtatjen ndaj ndryshimeve klimatike, aftësisë ripërtëritëse ndaj katastrofave, dhe të zhvillohet e të zbatohet, në përputhje me Kornizën Kuadër të Sendai-it për Zvogëlimin e Rrezikut nga Fatkeqësitë Natyrore 2015-2030, menaxhimi holistik i rrezikut nga fatkeqësitë natyrore në të gjitha nivelet.

Shembuj të përmbushjes së këtyre Synimeve nga komunat përfshijnë:

1. Zgjidhja e problemit të banimit të kategoritë sociale. Të ndërtohen banesa të banimit social ose të ofrohen programe të qiramarrjes për rastet sociale nëpër komuna. Komunat mund të shqyrtojnë mundësinë e marrjes së banesave për strehim social në vend të pagesave të lejeve ndërtimore për ndërtesa ose lagje të mëdha.
2. Ruajtja e jetësës në fshatra dhe vendbanime të shpopuluara. Komuna të bëjë investime përkatëse në infrastrukturë për të parandaluar migrimin nga fshatrat në qytete dhe për të

parandaluar shpopullimin e zonave të caktuara. Kjo mund të përfshijë ndërtimin e rrugëve, ujësjellës e kanalizim, shkolla, etj. duke krijuar kushte optimale për jeta në këto zona.

3. Promovimi i transportit publik përmes sistemit multimodal. Kjo nënkupton përmirësimin e transportit publik, krijimin e linjave dhe parkingjeve për biçiklist dhe mjete tjera të transportit elektrik.
4. Përmirësimi i ajrit në zona me komunikacion të ngarkuar. Komuna mund të shqyrtojë mundësinë e caktimit të zonave për kufizim të lirit të karbonit, duke vendosur tarifa variabile të parkingut varësisht nga zonat e frektuatuara, p.sh. në zonat ku ka komunikacion të ngarkuar të ketë kosto më të lartë të parkingut.
5. Zona të qasshme dhe të përbashkëta publike. Komunitat të rrisin zonat e përbashkëta si trotuarët, parqet, zonat rekreative, zonat kulturore dhe historike.

	Sigurimi i modeleve të qëndrueshme të konsumit dhe të prodhimit
	12.2 Deri në vitin 2030, të arrihet menaxhimi i qëndrueshëm dhe përdorimi eficient i burimeve natyrore. 12.3 Deri në vitin 2030, të përgjysmohen mbetjet ushqimore për kokë banori në nivel global, për të arritur në nivelet e shitjes me pakicë dhe të konsumatorit dhe të zvogëlohen humbjet e ushqimit përgjatë zinxhirëve të prodhimit dhe të furnizimit, duke përfshirë dhe humbjet pas korrijeve. 12.4 Deri në vitin 2020, të arrihet menaxhimi i shëndetshëm mjedisor i kimikateve dhe i të gjitha mbetjeve gjatë ciklit të tyre të jetës, në përputhje me kornizat kuadër ndërkombëtare të miratuara, dhe të zvogëlohet ndjeshëm shkarkimi i tyre në ajër, ujë dhe tokë, me qëllim zvogëlimin e ndikimeve negative mbi shëndetin e njeriut dhe mjedisin. 12.5 Deri në vitin 2030, të zvogëlohet ndjeshëm krijimi i mbetjeve përmes zbatimit të parimeve të parandalimit, reduktimit, riciklimit dhe të ripërdorimit. 12.6 Të nxiten kompanitë, veçanërisht kompanitë e mëdha ndërkombëtare, të zbatojnë praktika të qëndrueshme dhe të përfshijnë informacion të qëndrueshëm në ciklin e tyre të raportimit. 12.7 Të përkrahen praktika të prokurimit publik që janë të qëndrueshme, në përputhje me politikat dhe prioritetet kombëtare. 12.8 Deri në vitin 2030, të sigurohet që njerëzit të marrin informacionin e duhur dhe të ndërgjegjësohen për Zhvillimin e Qëndrueshëm dhe mënyrën e jetesës në harmoni me natyrën. 12.b Të zhvillohen dhe të zbatohen mjetet për të monitoruar ndikimet e Zhvillimit të Qëndrueshëm për turizëm të qëndrueshëm, duke krijuar vende pune dhe përkrahur kulturën dhe prodhimet vendase.

Shembuj të përmbushjes së këtyre Synimeve nga komunat përfshijnë:

1. Aplikimi i masave më të qëndrueshme në ndërtim. Përdorimi i materialeve qarkore dhe pa toksika, dhe parandalimi i hudhjes së mbeturinave ndërtimore dhe industriale gjatë projekteve ndërtimore.
2. Bashkëpunimi ndërkomunal e rajonal për ekonomi qarkore. Komunat të vendosin bashkëpunim me komunat tjera brenda dhe jashtë vendit për të shikuar mundësitë e dërgimit dhe/ose marrjes së materialeve të cilat janë të reciklueshme.
3. Masat anti-dumping. Të ndërmerren masa ndaj hedhjes së mbeturinave kimike si dhe parandalimin e shpërndarjes së dheut të kontaminuar.
4. Parandalimi i hudhjes së ushqimit të mbetur. Të vendoset bashkëpunimi me gastronomi për të shpërndarë ushqimin e mbetur. Po ashtu, të shikohet mundësia e kompostimit të ushqimit si fertilizues.
5. Ngritja e vetëdijës. Ndërmarrja e aktiviteteve edukative dhe ndërgjegjësuere për modelet e qëndrueshme të konsumit dhe të prodhimit.

	Marrja e masave urgjente për të luftuar ndryshimet klimatike dhe efektet e tyre
	13.1 Të forcohen aftësitë ripërtëritëse dhe përshtatëse ndaj rreziqeve që lidhen me klimën dhe fatkeqësitë natyrore në të gjitha vendet. 13.3 Të përmirësohet edukimi, rritja e ndërgjegjësimit dhe e kapaciteteve njerëzore dhe institucionale lidhur me zbutjen e ndryshimeve klimatike, përshtatjen ndaj tyre, zvogëlimin e ndikimeve dhe paralajmërimin e hershëm. 13.b Të përkrahen mekanizmat për ngritjen e kapaciteteve për planifikim dhe menaxhim efektiv lidhur me ndryshimet klimatike në vendet më pak të zhvilluara dhe në shtetet-ishuj të vegjël në zhvillim, përfshirë dhe fokusimin tek gratë, të rinjve dhe komunitetet vendore dhe të marginalizuara.

Shembuj të përmbushjes së këtyre Synimeve nga komunat përfshijnë:

1. Përfshirja e objektivave kundër ndryshimeve klimatike në të gjitha programet dhe buxhetet e komunës.
2. Pyllëzimi. Ruaja e pyjeve nga prerjet e pakontrolluara dhe mbjellja e drunjëve të ri.
3. Parandalimi i ndërtimit në zona të përmytjes. Ndalimi i ndërtimeve në zona që kanë potencial të përmytjeve. Po ashtu, të shikohet mundësia e zhvendosjes së zonave të banimit dhe biznesit larg zonave të tilla të përmytjes që shkakton dëme financiare dhe materiale.
4. Gjelbrimi i zonave urbane. Krijimi i sa më shumë parqeve, kulmeve të gjelbërta dhe format tjera të rritjes së gjelbrimit në zonat urbane.
5. Rritja e vetëdijes dhe edukimi i qytetarëve për të parandaluar veprimet të cilat përshpejtojnë ndryshimet klimatike.

	Mbrojtja, rehabilitimi dhe promovimi i përdorimit të qëndrueshëm të ekosistemeve tokësore, menaxhimi i qëndrueshëm i pyjeve, lufta kundër shkretëtirëzimit, ndalimi e kthimi mbrapa i procesit të degradimit të tokës dhe ndalimi i humbjes së biodiversitetit
	15.1 Deri në vitin 2020, të sigurohet ruajtja, restaurimi dhe përdorimi i qëndrueshëm i ekosistemeve tokësore dhe i ekosistemeve të ujërave të ëmbla dhe shërbimet e tyre, veçanërisht pyjet, ligatinat, malet dhe tokat e thata, në përputhje me detyrimet sipas marrëveshjeve ndërkombëtare. 15.2 Deri në vitin 2020, të promovohet zbatimi i menaxhimit të qëndrueshëm i të gjitha llojeve të pyjeve, ndalimi i shpyllëzimit, rehabilitimi i pyjeve të degraduar dhe rritja e qëndrueshme e pyllëzimit dhe ripyllëzimi në nivel global. 15.3 Deri në vitin 2030, të luftohet shkretëtirëzimi, rehabilitimi i tokës së degraduar, përfshirë dhe tokën e prekur nga shkretëtirëzimi, thatësira dhe përmytjet, dhe të synohet ndalimi i degradimit të tokës. 15.5 Të ndërmerren masa urgjente dhe të rëndësishme për të zvogëluar degradimin e habitateve natyrore, ndalimin e humbjes së biodiversitetit dhe, deri në vitin 2020, të mbrohet dhe të parandalohet zhdukja e llojeve të kërcënuar. 15.9 Deri në vitin 2020, të përfshihen vlerat e ekosistemit dhe të biodiversitetit në planifikimin kombëtar dhe vendor, në proceset e zhvillimit, në strategjitë dhe raportimet për uljen e varfërisë. 15.a Të aktivizohen dhe të rriten në mënyrë të konsiderueshme fondet financiare nga të gjithë burimet për të ruajtur dhe për të përdorur në mënyrë të qëndrueshme biodiversitetin dhe ekosistemet. 15.b Të aktivizohen fonde të rëndësishme nga të gjitha burimet dhe në të gjitha nivelet për të financuar menaxhimin e qëndrueshëm të pyjeve dhe për të ofruar stimujt e përshtatshëm për vendet në zhvillim për të ecur përpara në menaxhim, përfshirë dhe ruajtjen e ripyllëzimin.

Shembuj të përmbushjes së këtyre Synimeve nga komunat përfshijnë:

1. Përfshirja e masave për mbrojtjen e natyrës dhe biodiversitetit në të gjitha strategjitë dhe planet komunale. Kjo masë siguron që të mos miratohen rregullore apo politika komunale të cilat janë të pandjeshme ndaj mjedisit.
2. Mbrojtja e florës dhe faunës. Të ndërmerren masat për të ruajtur florën dhe faunën brenda secilës komunë, posaçërisht në rastet kur kemi të bëjmë florë dhe faunë të rrallë, apo specifike për vendin, apo edhe me speciet në zhdukje.
3. Ruajtja e përmbajtjes organike në dhe. Të merren masa për të siguruar që të ruhet përmbajtja organike e dheut, posaçërisht në toka bujqësore. Në lokacionet ku rënie të kësaj përmbajtjeje të bëhet trajtimi adekuat për të kthyer nivelin e kënaqshëm të përmbajtjes organike.
4. Planifikimi i mirëfilltë për ruajtje të natyrës. Projektet zhvillimore dhe të mirëmbajtjes duhet të kenë parasysh ruajtjen e vlerave natyrore. Gjithashtu, të caktohen zona të veçanta për zhvillim të natyrës.
5. Bujqësia organike dhe qarkore. Të bëhet promovimi i kultivimit organik të produkteve bujqësore dhe të bujqësisë qarkore.

	Promovimi i shoqërive në paqe dhe gjithëpërfshirëse për një zhvillim të qëndrueshëm, siguria e qasjes në drejtësi për të gjithë, dhe ndërtimi i institucioneve gjithëpërfshirëse, llogaridhënëse dhe efektive në të gjitha nivelet
	16.1 Kudo të zvogëlohen ndjeshëm të gjitha format e dhunës dhe numri i vdekjeve si rezultat i dhunës. 16.2 T'i jepet fund abuzimit, shfrytëzimit, trafikimit dhe të gjitha formave të dhunës dhe të torturës ndaj fëmijëve. 16.5 Të zvogëlohet ndjeshëm korrupsioni dhe ryshfeti në të gjitha format e tyre. 16.7 Të sigurohet vendimmarrje e përgjegjshme, gjithëpërfshirëse, pjesëmarrëse dhe përfaqësuese në të gjitha nivelet. 16.9 Deri në vitin 2030, të sigurohet identiteti ligjor për të gjithë njerëzit, duke përfshirë regjistrimin e lindjes. 16.10 Të sigurohet e drejta e publikut për të marrë informacion dhe të mbrohen liritë themelore të njeriut, në përputhje me legjislacionin kombëtar dhe marrëveshjet ndërkombëtare. 16.a Të fuqizohen institucionet përkatëse kombëtare, përfshirë edhe përmes bashkëpunimit ndërkombëtar, për ngritjen e kapaciteteve në të gjitha nivelet, veçanërisht në vendet në zhvillim, për të parandaluar dhunën dhe për të luftuar terrorizmin dhe krimin.

Shembuj të përmbushjes së këtyre Synimeve nga komunat përfshijnë:

1. Komuna me integritet. T'i kushtohet rëndësi integritet komunal përmes masave dhe sanksioneve të rrepta ndaj korrupsionit dhe konfliktit të interesit.
2. Transparenca komunale. Komunat të bëjnë publike të gjitha dokumentet relevante të lejuara për publikim me ligj, dhe të ofrojnë përgjigje të shpejta ndaj kërkesave të qytetarëve për qasje në dokumente zyrtare. Në veçanti, duhet të ketë transparencë në punësim, ndarje dhe ekzekutim të buxhetit.
3. Mekanizma efektiv për raportim të dhunës. Komunat të miratojnë procedura dhe task forca bashke me akterët përkatës për të reaguar shpejt ndaj raportimeve të dhunës në familje dhe formave tjera të dhunës. Gjithashtu, duhet të ketë bashkëpunim me organizata përkatëse për ofrimin e kujdesit për viktimat.
4. Bashkëpunimi me organe të rendit. Qytetarët të edukohen për të raportuar rastet e krimit. Po ashtu, komunat të kenë bashkëpunim efikas me organet e rendit dhe të ligjit për të adresuar rastet krimi dhe korrupsionit në komunat përkatëse.
5. Ndriqim i rrugëve për të rritur sigurinë e vajzave dhe djemëve. Kjo masë do të rriste sigurinë posaçërisht në muajt e dimrit kur kemi errësim të hershëm. Në veçanti të ndriqohen rrugët përreth shkollave drejt lagjeve përkatëse.

	Fuqizimi i mjeteve të zbatimit dhe të rigjallërimit të partneritetit global për një zhvillim të qëndrueshëm
	17.1 Të forcohet aktivizimi i burimeve të brendshme, përfshirë edhe përmes mbështetjes ndërkombëtare për vendet në zhvillim, për të përmirësuar kapacitetin e brendshëm për mbledhjen e taksave dhe të të ardhurave të tjera. 17.14 Të rritet bashkëpunimi politik për Zhvillimin e Qëndrueshëm.

17.16 Të rritet partneriteti global për Zhvillimin e Qëndrueshëm, plotësuar nga një partneritet shumëpalësh që aktivizon dhe shkëmben njohuri, ekspertizë, teknologji dhe burime financiare, për të mbështetur arritjen e objektivave të Zhvillimit të Qëndrueshëm në të gjitha vendet, e në veçanti në vendet në zhvillim.

17.17 Të nxitet dhe të përkrahet partneriteti publik efektiv, partneriteti publik-privat dhe partneriteti i shoqërisë civile, i ngritur mbi përvojën, burimet dhe strategjitë e partneritetit.

17.19 Deri në vitin 2030, të ngrihet mbi nismat ekzistuese për të zhvilluar masa të progresit për Zhvillimin e Qëndrueshëm që plotësojnë prodhimin e brendshëm bruto dhe mbështetin ngritjen e kapaciteteve statistikore në vendet në zhvillim.

Shembuj të përmbushjes së këtyre Synimeve nga komunat përfshijnë:

1. Qeverisje gjithpërfshirëse. Ndërmarrja e masave për të përfshirë qytetarët në vendimmarrje, në veçanti, rininë, grupet e cenuara e të moshuarit.
2. Menaxhim efektiv. Të sigurohet menaxhim dhe koordinim efektiv ndërmjet organeve komunale. Të ketë qartësi në ndarje të detyrave dhe përgjegjësi dhe lidhje të qarta me qëllimet e udhëheqjes komunale.
3. Fushata të vazhdueshme informuese. Qytetarët duhet të informohen me kohë për të gjitha veprimet dhe vendimet që i ndërmerr komuna, pasi që janë drejtpërsëdrejti të prekur nga ato veprime dhe vendime. Prandaj, duhet të përdoren të gjitha kanalet e komunikimit për të dërguar informatat të sakta dhe të qarta te qytetarët.
4. Pjesëmarrje në buxhet. Të mbahen konsultime të rregullta me qytetarë të të siguar që prioritetet e tyre të përfshihen në buxhetin komunal.
5. Bashkëpunimi. Komunat duhet të aplikojnë një qasje konstruktive bashkëpunimi me të gjitha komunat tjera, nivelin qendror si dhe në rajon dhe gjerësisht në botë.

Korniza legjislative dhe e politikave

Kosova ka një sistem të qeverisjes lokale të decentralizuar duke i dhënë kompetenca të konsiderueshme në qeverisje për nivelin lokal. Kjo kornizë legjislative e decentralizuar e bën rolin e komunave të Republikës së Kosovës edhe më të madh në integrimin dhe përmbushjen e OZHQ-ve dhe Agjendës 2030.

Dokumenti kryesor legjislativ që rregullon kompetencave e pushtetit lokal në Kosovë është Ligji për Vetëqeverisje Lokale. Në veçanti është nen 17 i këtij ligji që bën zbatimin e kompetencave të pushtetit lokal.

Më poshtë është dhënë një tabelë që tregon ndërlidhjen e kompetencave kryesore të komunave të Republikës së Kosovës dhe OZHQ-ve.

Kompetenca komunale	Objektivat e Zhvillimit të Qëndrueshëm
Zhvillimi lokal ekonomik	
Planifikimi urban dhe rural	
Shfrytëzimi i tokës dhe zhvillimi	

	
Zbatimi i rregulloreve të ndërtimit dhe standardeve për kontrollimin e ndërtimit	
Mbrojtja e mjedisit lokal	
Ofrimi dhe mirëmbajtja e shërbimeve publike dhe shërbimeve komunale, përfshirë furnizimin me ujë, kanalizimin dhe drenazhin, trajtimin e ujërave të zeza, menaxhimin e mbeturinave, rrugëve lokale, transportit lokal dhe skemave të nxehtësie lokale	
Ofrimi i arsimit publik parashkollor, fillor dhe të mesëm, duke përfshirë regjistrimin dhe licencimin e institucioneve edukative, punësimin, pagesën e rrogave dhe trainimin e instruktorëve dhe administratorëve të arsimit	
Promovimi dhe mbrojtja e të drejtave të njeriut	
Ofrimi i përkujdesit publik primar shëndetësor	
Ofrimi i shërbimeve familjare dhe shërbimeve të tjera të mirëqenies sociale, siç është përkujdesi për të cënueshmit, strehimin familjar, përkujdesin fëmijor, përkujdesin për të moshuarit, duke përfshirë regjistrimin dhe licencimin e këtyre qendrave përkujdesëse, punësimin, pagesën e rrogave dhe trainimin e profesionistëve të mirëqenies sociale	
Banimi publik	
Shëndetësia publike	
Ofrimi dhe mirëmbajtja e parqeve dhe hapësirës publike	

Në aspektin e politikave strategjike, Ministria e Administrimit të Pushtetit Lokal ka miratuar Strategjinë për Vetëqeverisje Lokale 2016 – 2026 e cila parasheh pesë Objektiva Strategjike për komunat e Republikës së Kosovës.

Këto Objektiva Strategjike mbulojnë në mënyrë të drejtpërdrejt ose tërthorazi OZHQ-të. Pesë Objektivat Strategjike ngërthejnë në vete masa të veprimit të cilat prekin më gjerësisht OZHQ-të. Në tabelën mëposhtë është bërë ndërlidhja e Objektivave Strategjike me OZHQ-të.

Objektiva Strategjike ² të Vetëqeverisjes Lokale	Objektivat e Zhvillimit të Qëndrueshëm
Rritja e qëndrueshmërisë ekonomike dhe sociale e komunave për të siguruar që politikat zhvillimore dhe financiare të ndikojnë në zhvillimin ekonomik lokal	
Krijimi i një kornize për qeverisje të mirë për të siguruar përfaqësimin demokratik të qytetarëve dhe administratë efikase komunale	
Forcimi i kapaciteteve profesionale dhe institucionale të organeve të vetëqeverisjes lokale për të përmbushur kërkesat e qytetarëve dhe për të arritur përmirësim të qëndrueshëm në shërbimet komunale për qytetarët	
Forcimi i partneriteteve ndërmjet pushtetit lokal, shoqërisë civile dhe bizneseve për të krijuar një qytetari aktive, gjithëpërfshirëse dhe kohezive	
Promovimi i vlerave të trashëgimisë dhe diversitetit kulturor, natyror dhe social me qëllim të afirmimit dhe zhvillimit social, ekonomik dhe kulturor në komuna	

Raportimi

Një segment shumë i rëndësishëm në përmbushjen e OZHQ-ve është raportimi i masave të ndërmarra drejt përmbushjes së tyre. Për një proces të mirëfillt të raportimit të përmbushjes së OZHQ-ve duhet bërë lokalizimi i indikatorëve për matjen e progresit drejt OZHQ-ve. Në total, Organizata e Kombeve të Bashkuara ka nxjerrë 248 indikatorë, por në fakt janë 231 indikatorë unik pasi 17 prej tyre përsëriten në dy apo më shumë raste. Të dhënat e mbledhura nga këta indikatorë më pas duhet të përbëjnë bazën për hartimin e Shqyrtimit Vullnetar Lokal si mekanizëm për të pasqyruar gjendjen e një komune apo qyteti në relacion me përmbushjen e OZHQ-ve. Këtë vit, për herë të parë në Kosovë një komunë ka iniciuar hartimin e Shqyrtimit Vullnetar Lokal (SHVL).

U theksua më sipër se komunat në mënyrë të drejtpërdrejt ose tërthorë përmbushin një numër të OZHQ-ve por kjo kalon e pavërejtur për shkak të mosraportimit të tyre. Prandaj, duhet të instalohet një sistem i raportimit të masave të cilat përmbushin në mënyrë të pjesshme apo të plotë Synimet e OZHQ-ve. Kjo në asnjë mënyrë nuk duhet të zëvendësojë përpjekjet për të hartuar SHVL-të, por duhet të bëhet një raportim në mënyrë që Kosova të dëshmojë ndërkombëtarisht se është duke punuar drejt zhvillimit të qëndrueshëm siç bëjnë edhe shtetet anëtare të Kombeve të Bashkuara.

Më poshtë janë dhënë disa shembuj të masave që komunat e Kosovës i zbatojnë rregullisht por nuk raportohen si masa drejt përmbushjes së OZHQ-ve.

- Subvencionet bujqësore drejtpërsëdrejti bëjnë përmbushjen e Synimit 2.3

² Shih në: https://mapl.rks-gov.net/wp-content/uploads/2017/08/Strategjia_liber_tri-gjuhe_finale-2016.pdf

- Arsimi gjithëpërfshirës dhe masat për adresimin e braktisjes së shkollimit fillor bëjnë përmbushjen e Synimit 4.1.
- Investimet në zgjerim të rrjeteve të ujit të pijshëm bëjnë përmbushjen e Synimit 6.1
- Ndërtimi i shtëpive/banesave për qytetarët në nevojë bën përmbushjen e Synimit 11.1
- Lirimi nga pagesa e transportit publik për pensionerë dhe kategori tjera sociale është masë drejt përmbushjes së Synimit 11.2
- Projektet për ruajtjen dhe promovimin e trashëgimisë kulturore dhe natyrore bëjnë përmbushjen e Synimit 11.4
- Rritja e hapsirave të gjelbëra, mbjellja e fidaneve, dhe të ngjashme bëjnë përmbushjen e Synimit 15.2
- Masat kundër korrupsionit bëjnë përmbushjen e Synimit 16.5
- Të gjitha aktivitetet dhe masat drejt rritjes së transparencës bëjnë përmbushjen e Synimit 16.6

Përfundime

Komunat e Republikës së Kosovës duhet të bëjnë më shumë për të përmbushur Objektivat e Zhvillimit të Qëndrueshëm. U nënvizua se komunat janë përgjegjëse për rreth 60% të OZHQ-ve apo 99 Synimeve (nga total 169). Një numër i konsiderueshëm i këtyre Synimeve plotësohen në mënyrë të drejtpërdrejtë apo të tërthortë, por mungon një proces i koordinuar i përfshirjes dhe raportimit.

Ideale do të ishte që të gjitha komunat në Kosovë të bëjnë lokalizimin e OZHQ-ve dhe të indikatorëve si dhe të hartojnë Shqyrtimin Vullnetar Lokal. Por në bazë të gjendjes aktuale do të ishte ambicioze të pritët lokalizimi dhe raportimi përmes SHVL-së. Prandaj, komunat së paku do të duhej të instalojnë një dinamikë të punës përmes një procesi të përfshirjes dhe raportimit të OZHQ-ve në mënyrën e përshkruar në këtë raport.

Synimet e identifikuar që bien nën përgjegjësi të komunave të Republikës së Kosovës duhet të integrohen në planifikim strategjik dhe punë të përditshme të komunave. Këto Synime mund të shërbejnë edhe si udhërrëfyes për planifikim të projekteve komunale.

Për këtë është i nevojshëm një vetëdijësim dhe trajnim i stafit të drejtorive komunale për të kuptuar rëndësinë e OZHQ-ve si dhe për t'u trajnuar rreth planifikimit të projekteve komunale në përputhje me OZHQ-të dhe Synimet përkatëse. Njëkohësisht duhet ngritur kapacitetet për raportim rreth përmbushjes së OZHQ-ve. Secila drejtori komunale brenda kompetencave përkatëse mund të përmbush Synimet që bien brenda kompetencave të drejtorisë përmes integritetit të Synimeve gjatë planifikimit ose zbatimit.

Pra, duhet të instalohet një proces ku drejtoritë komunale në fazën e planifikimit dhe zbatimit të projekteve marrin parasysh OZHQ-të dhe bëjnë krahasimin e projekteve komunale përballë OZHQ-ve dhe Synimeve përkatëse.

Ky proces mund të jetë një fazë tranzicionale drejt lokalizimit të plotë të OZHQ-ve nga komunat e Republikës së Kosovës.

Ky projekt financohet nga Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ)
GmbH në emër të Ministrisë Federale Gjermane për Bashkëpunim Ekonomik dhe Zhvillim (BMZ).

Ciljevi održivog razvoja u okviru delokruga i misije Kosovskih opština

11

Autor: INDEP

Program: Održivi razvoj

Publikacija: Oktobar 2022

Dizajn: KUKU Creative

Zhvillimi i Qëndrueshëm
Sustainable Development

Institute for Development Policy – INDEP

Publikacija Instituta za razvojnu politiku (INDEP) koju podržava GIZ. Sva prava su zadržana. Nijedan deo ove publikacije se ne može reprodukovati, sačuvati u sistemu za čuvanje podataka niti preneti, u bilo kom obliku ili na bilo koji način, bez prethodnog pristanka izdavača. Publikacija se može distribuirati elektronskim putem, ali samo u celosti i samo u nekomercijalne svrhe.

Sadržaj ovog dokumenta, uključujući izražena mišljenja, ne odražava nužno stavove donatora, INDEP-a, njihovog osoblja, saradnika ili Borda. Ovaj rad je objavljen uz podršku Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH u ime nemačkog saveznog ministarstva za ekonomsku saradnju i razvoj (BMZ). Sadržaj ovog dokumenta, uključujući i izražena mišljenja, ne odražavaju nužno mišljenja INDEP-ovih donatora, njihovog osoblja, saradnika ili odbora.

Sadržaj

Uvod	4
Zadaci u sklopu ciljeva održivog razvoja relevantni za opštine u Republici Kosovo	4
Pravni i politički okvir	22
Izveštavanje.....	24
Zaključak	25

Uvod

Iako se može činiti da su ciljevi održivog razvoja odgovornost nacionalnog nivoa, i lokalna uprava ima važnu ulogu u njihovom ispunjavanju. Zapravo, „lokalne vlasti donose politike, katalizatori su promena i najbolje pozicionirane da povežu globalne ciljeve sa lokalnim zajednicama.”¹

Generalno gledajući, oko 60% primene COR-a pada na teret lokalne uprave. Od 169 definisanih ciljeva (zadataka), njih 99 su relevantni za kosovske opštine. Značajan deo ciljeva je formulisan uopšteno i stvara prostor za tumačenje, međutim velika većina istih je primenjiva od strane opština.

COR-i su povezani sa velikim brojem svakodnevnih poslova opština, kao što su pružanje javnih usluga, obezbeđivanje adekvatnog i pristupačnog stanovanja, očuvanje životne sredine i smanjenje otpada, promocija poljoprivrede i lokalne privrede i drugo.

Kada je reč o lokalnom aspektu, opštine Republike Kosovo, kroz svoje svakodnevne aktivnosti, sprovode značajan broj zadataka osmišljenih u nameri da omoguće sprovođenje COR-a. Ono što nedostaje je proces lokalizacije COR-a u opštinske politike, kao i praćenje i izveštavanje o njihovom ispunjavanju. Samo nekoliko opština, je uz podršku Instituta za razvojnu politiku (INDEP), uspelo je da lokalizuje COR-e.

Kada je reč o praćenju i izveštavanju, samo jedna opština je do sada pokrenula inicijativu za izradu dobrovoljne lokalne procene, kao mehanizma usvojenog na nivou Ujedinjenih nacija, za potrebe dobrovoljnog izveštavanja o ispunjavanju COR-a. Većina opština na Kosovu je možda još uvek u ranoj fazi pokretanja procesa dobrovoljne lokalne procene, imajući u vidu da još uvek nisu sprovele lokalizaciju. Međutim, opštine mogu započeti jednostavan proces povezivanja lokalnih strategija i planova sa COR-ima i izveštavati o aktivnostima na njihovom ispunjavanju, uključivanjem zadataka COR-a u svoj rad.

Ovaj izveštaj identifikuje zadatke COR-a koji su relevantni za lokalnu upravu, i osvrće se na propise i osnovne politike koje uređuju lokalnu upravu. Takođe, povezuje osnovne opštinske nadležnosti sa relevantnim COR-ima. Pored toga, izveštaj daje primere uključivanja zadataka u rad opštinskih direkcija.

Zadaci u sklopu ciljeva održivog razvoja relevantni za opštine u Republici Kosovo

Kao što je istaknuto u samom uvodu, opštine su odgovorne da ispune približno 65% COR-a i odnosnih zadataka. Od ukupno 169 zadataka, njih 99 potpada pod direktnu ili indirektnu nadležnost opština. U nastavku su odabrani samo oni zadaci koji potpadaju pod nadležnost opština.

¹ Vidi [na engleskom jeziku]:

file:///C:/Users/Buton/Desktop/SDG%20Synims%20for%20Local%20Government/the_sdgs_what_localgov_need_to_know_0.pdf

	Cilj 1. Iskoreniti siromaštvo svuda i u svim oblicima
	1.1 Do kraja 2030. svuda i za sve ljude iskoreniti ekstremno siromaštvo, ljudi koji žive sa manje od 1,25 dolara na dan. 1.2 Do kraja 2030. najmanje za polovinu smanjiti broj muškaraca, žena i dece svih uzrasta koji žive u bilo kom obliku siromaštva, prema nacionalnim definicijama siromaštva. 1.3 Primeniti odgovarajuće nacionalne sisteme socijalne zaštite i mere za sve, uključujući najugroženije, i do kraja 2030. postići dovoljno veliki obuhvat siromašnih i ranjivih. 1.4 Do kraja 2030. osigurati da svi muškarci i žene, a posebno siromašni i ranjivi, imaju jednaka prava na ekonomske resurse, kao i pristup osnovnim uslugama, vlasništvu i upravljanju zemljištem, odnosno drugim oblicima svojine, nasledstvu, prirodnim bogatstvima, odgovarajućim novim tehnologijama i finansijskim uslugama, uključujući mikrofinansiranje. 1.5 Do kraja 2030. izgraditi sistem koji će povećati otpornost siromašnih i onih u ranjivim situacijama te smanjiti njihovu izloženost i ranjivost od ekstremnih klimatskih događaja, kao i drugih ekonomskih, društvenih i/ili ekoloških katastrofa. 1.a Osigurati značajnu mobilizaciju resursa iz različitih izvora, između ostalog i kroz povećanu razvojnu saradnju, kako bi se obezbedila adekvatna i predvidljiva sredstva za zemlje u razvoju, posebno za one najnerazvijenije, u smislu sprovođenja programa i politika za okončanje svih oblika siromaštva.

Primeri ispunjavanja ovih zadataka od strane opština uključuju sledeće:

1. Sastavljanje spiska porodica koje žive u siromaštvu na teritoriji opštine. Takođe se mogu istražiti i uzroci koji dovode do siromaštva, bilo da su ekonomski, socijalni ili medicinski. Na osnovu ovih podataka mogu se sastaviti planovi za rešavanje problema.
2. Obezbeđivanje smeštaja za siromašne porodice. Ovo se može realizovati opštinskim sredstvima ili čak preko donatora. Opština može ostvarivati koordinaciju sa potencijalnim donatorima kako bi pružila informacije o porodicama koje trebaju smeštaj.
3. Pružanje pomoći kroz socijalne šeme. Opština može podeliti pomoć i druge donacije na osnovu tačne liste predviđene tačkom 1.
4. Usvajanje mera koje pomažu u smanjenju troškova života siromašnih porodica. Isto podrazumeva: oslobađanje od plaćanja komunalnih usluga, usluge gradskog prevoza, podršku u smanjenju troškova energije kroz donaciju energije iz obnovljivih izvora, kao što su solarni paneli, olakšice u izdavanju opštinskih saglasnosti za solarne panele itd.
5. Izveštavanje o broju smeštenih i potpomognutih porodica. Za opštine je od suštinskog značaja da imaju tačne informacije o broju siromašnih porodica kojima su kuće izgrađene opštinskim sredstvima ili sredstvima donatora ili koje su stambeno zbrinute šemama davanja u zakup. Ovim putem će se ažurirati spisak porodica koje su rešile

stambeno pitanje i omogućiće izveštavanje o stepenu ispunjenosti ovog cilja održivog razvoja.

	Cilj 2. Iskoreniti glad, postići bezbednost hrane i poboljšanu ishranu i promovisati održivu poljoprivredu
	2.1 Do kraja 2030. iskoreniti glad i osigurati da svim ljudima, a posebno siromašnima i licima u osetljivim okolnostima, uključujući odojčad, tokom cele godine bude dostupna bezbedna i hranljiva hrana u dovoljnim količinama. 2.2 Do kraja 2030. iskoreniti sve oblike neuhranjenosti, uz postizanje (do kraja 2025. godine) međunarodno dogovorenih ciljeva koji se odnose na zaostajanje u telesnom razvoju kod dece mlađe od 5 godina, i usmeriti pažnju na nutritivne potrebe adolescentkinja, trudnica i dojilja te starijih lica. 2.3 Do kraja 2030. udvostručiti poljoprivrednu produktivnost i prihode malih proizvođača hrane, a posebno žena, starosedelačkog stanovništva, porodičnih poljoprivrednih proizvođača, stočara i ribara, između ostalog i preko bezbednog i jednakog pristupa zemljištu, drugih proizvodnih resursa i inputa, znanja, finansijskih usluga, tržišta i mogućnosti za ostvarivanje dodatne vrednosti, odnosno za zapošljavanje van poljoprivrede. 2.4 Do kraja 2030. obezbediti održive sisteme za proizvodnju hrane i primeniti fleksibilne poljoprivredne prakse za povećanje produktivnosti i proizvodnje, koje pomažu u održavanju ekosistema, koje jačaju kapacitet za prilagođavanje klimatskim promenama, ekstremnim vremenskim uslovima, sušama, poplavama i ostalim elementarnim nepogodama, odnosno koje progresivno poboljšavaju kvalitet zemljišta i tla.

Primeri ispunjavanja ovih zadataka od strane opština uključuju sledeće:

1. Davanje na korišćenje zemljišta u opštinskoj svojini siromašnim porodicama, u svrhu uzgajanja prehrambenih proizvoda. Ovom merom, siromašne porodice mogu privremeno da koriste parcelu koju im je dodelila opština, za sađenje hrane neophodne za egzistenciju.
2. Saradnja sa kompanijama za gastronomiju i proizvodnju hrane. Opština može da stvori mrežu sa proizvodnim kompanijama za distribuciju jednog dela hrane proizvedene u sklopu društveno odgovornog poslovanja. Takođe, sa gastronomskim objektima se može organizovati prikupljanje nepotrošene i neprodane hrane koja bi bila podeljena siromašnim porodicama.
3. Otvaranje i povećanje broja narodnih kuhinja. Opštine koje imaju besplatne narodne kuhinje mogu povećati broj u sredinama koje imaju veći broj siromašnih porodica.

Takođe, opštine koje ne primenjuju takvu praksu mogu pokrenuti ovakve kuhinje za siromašne porodice.

4. Obezbeđivanje grantova za start-up poljoprivredna preduzeća. Ovo je praksa u mnogim opštinama, ali da bi se na što bolji način odgovorilo na problem, kriterijumi za dodelu grantova mogu biti usmereni na siromašne porodice.
5. Kampanja podizanja svesti o zdravoj i bezbednoj hrani i protiv bacanja hrane. Opština bi trebalo da organizuje kampanje za informisanje građana o opasnostima nezdrave hrane. Takođe bi trebalo da podigne svest građana o odgovornoj i umerenoj potrošnji.
6. Opština može povećati površine zemljišta priključene na integrisani sistem navodnjavanja.

	Cilj 3. Obezbediti zdrav život i promovisati blagostanje za sve ljude svih generacija
3.1 Do kraja 2030. smanjiti globalnu stopu smrtnosti majki na manje od 70 na 100.000 živorođenih. 3.2 Do 2030. sprečiti smrt novorođenčadi i dece mlađe od 5 godina, sa time da sve zemlje imaju za cilj da smanje smrtnost novorođenčadi na manje od 12 umrlih na 1.000 živorođenih i smrtnost dece ispod 5 godina na manje od 25 umrlih na 1.000 živorođenih. 3.3 Do kraja 2030. okončati epidemije AIDS-a, tuberkuloze, malarije i zanemarenih tropskih bolesti i nastaviti borbu protiv hepatitisa, bolesti koje se prenose vodom i ostalih zaraznih bolesti. 3.4 Do kraja 2030. smanjiti za jednu trećinu broj prevremenih smrtnih slučajeva od nezaraznih bolesti kroz prevenciju i lečenje i promovisati mentalno zdravlje i blagostanje. 3.5 Pojačati prevenciju zloupotrebe supstanci i lečenje posledica takve zloupotrebe, što obuhvata i zloupotrebu opojnih droga i štetnu upotrebu alkohola. 3.6 Do 2030. na globalnom nivou prepoloviti broj smrtnih slučajeva i povreda do kojih dolazi u saobraćajnim nesrećama. 3.7 Do kraja 2030. obezbediti univerzalni pristup uslugama koje se odnose na polnu i reproduktivnu zdravstvenu zaštitu, između ostalog i uslugama za planiranje porodice, informisanje i obrazovanje, kao i integrisanje pitanja reproduktivnog zdravlja u nacionalne strategije i programe. 3.9 Do kraja 2030. bitno smanjiti broj smrtnih slučajeva i oboljenja od opasnih hemikalija, odnosno od zagađenja i kontaminacije vazduha, vode i zemljišta.	

Primeri ispunjavanja ovih zadataka od strane opština uključuju sledeće:

1. Promovisanje zdravog načina života. Opština može sprovoditi kampanje za podizanje svesti građana o prednostima zdravog načina života. Takođe, može stvoriti uslove kombinacijom infrastrukturnih i ekoloških mera. Ovo može uključivati mere podizanja svesti protiv upotrebe narkotika, alkohola i duvana.
2. Pružanje besplatnih i mobilnih medicinskih pregleda za trudnice i novorođenčad. Ova mera može direktno uticati na ispunjavanje zadataka 3.1 i 3.2. Posebno, pružanje mobilnih usluga u udaljenijim seoskim područjima može spasiti živote majki i novorođenčadi.
3. Mere za smanjenje saobraćajnih nezgoda. U saradnji sa centralnim nivoom, opština može da identifikuje *crne tačke* u saobraćaju gde se dešavaju učestale nezgode i preduzeti odgovarajuće mere za smanjenje nezgoda na ovim tačkama. Isto treba pratiti aktivnostima na podizanju svesti građana za opreznu i bezbednu vožnju u skladu sa saobraćajnim pravilima.
4. Izgradnja brojnih površina za sportsko-rekreativne aktivnosti. Stvaranje uslova za sportsko-vaspitne aktivnosti predstavljalo bi dodatni podsticaj građanima za zdraviji život. Ove površine bi bile povezane sa zelenim površinama koje bi imale pozitivan uticaj na životnu sredinu i zdravlje.
5. Proaktivni pristup povećanju stope i obuhvata vakcinacijom. U saradnji sa centralnim nivoom, sastaviti planove da se postigne opsežnija vakcinacija. Posebno, treba imati za cilj da se proširi program vakcinacije vakcinama protiv HPV-a, meningitisa i dr.

	Cilj 4. Obezbediti uključivo i kvalitetno obrazovanje i promovisati mogućnosti celoživotnog učenja
4.1 Do kraja 2030. obezbediti da sve devojčice i dečaci završe besplatno, jednako i kvalitetno osnovno i srednje obrazovanje koje vodi ka relevantnim i delotvornim ishodima učenja.	4.2 Do kraja 2030. obezbediti da sve devojčice i dečaci imaju pristup kvalitetnom razvoju u ranom detinjstvu, brizi i predškolskom obrazovanju kako bi se pripremili za osnovno obrazovanje.
4.3 Do kraja 2030. obezbediti jednaku dostupnost jeftinog i kvalitetnog tehničkog, stručnog i tercijarnog obrazovanja, uključujući univerzitetsko, za sve žene i muškarce.	4.4 Do kraja 2030. znatno povećati broj mladih i odraslih koji imaju relevantne veštine, između ostalog i tehničke i stručne, za zaposlenje, dostojanstvene poslove i preduzetništvo.

4.5 Do kraja 2030. eliminisati rodnu nejednakost u obrazovanju i obezbediti jednak pristup svim nivoima obrazovanja i stručnim obukama za ranjive grupe, uključujući osobe sa invaliditetom, starosedelačko stanovništvo i decu u ranjivim situacijama.

4.7 Do kraja 2030. obezbediti da svi učenici steknu znanja i veštine potrebne da se unapredi održivi razvoj, između ostalog i putem edukacije za održivi razvoj i održive stilove života, ljudska prava, rodnu ravnopravnost, kao i za promovisanje kulture mira i nenasilja, pripadnosti globalnoj zajednici i poštovanja kulturne različitosti i doprinosa kulture održivom razvoju.

4.a Izgraditi i poboljšati obrazovne objekte koji su prilagođeni deci, osobama sa invaliditetom i rodnom razlikama, te obezbediti bezbedna, nenasilna, inkluzivna i delotvorna okruženja za učenje za sve.

Primeri ispunjavanja ovih zadataka od strane opština uključuju sledeće:

1. Uključivo obrazovanje i nediskriminacija. Opštine mogu preduzeti korake da obezbede jednakost u obrazovanju. Posebno treba obezbediti rodnu integraciju i izbegavati segregaciju. Takođe, od velike je važnosti da se deca sa smetnjama u razvoju i posebnim potrebama uključe u redovno obrazovanje. Zapošljavanje asistenata za ovu decu bi u velikoj meri pomoglo istoj da sustignu drugu i olakšalo bi rad nastavnika.
2. Organizovanje aktivnosti održivog razvoja. Opštine mogu da promovišu aktivnosti i posete učenika kako bi povećale svoju svest o zdravom životu, zaštiti životne sredine, inovacijama, uzgoju organske hrane i dr.
3. Identifikovanje tržišne potražnje za zapošljavanjem. U saradnji sa centralnim nivoom, profilisati strukovne škole u cilju ispunjavanja tržišnih potreba u datoj opštini. Nastavni planovi i programi strukovnih škola mogu se prilagoditi kako bi odgovarali potražnji na tržištu rada jedne opštine ili regiona.
4. Sve škole da omoguće pristup osoba sa invaliditetom. Većina škola ima izgrađene rampe koje omogućavaju učenicima i drugim građanima sa invaliditetom da uđu u školu. Međutim, u velikoj većini škola, osobe sa invaliditetom nemaju pristup gornjim spratovima škola, pošto nema liftova. Shodno tome, opštine moraju da obezbede da nove škole koje se grade imaju liftove i da započnu program ugradnje liftova u postojećim školama.
5. Izgradnja sportske infrastrukture i opremanje muzičkim instrumentima. Sve škole treba da daju prioritet izgradnji spoljne i unutrašnje sportske infrastrukture kako bi se stvorila praksa sportskog života i zdravog života učenika. Takođe, opštine treba da obezbede uslove za kulturni razvoj, a posebno za muzički razvoj učenika. Opštine mogu organizovati takmičenja u svim sportovima radi povećanja sportskog i takmičarskog duha, kao i muzičke koncerte.

Cilj 5. Postići rodnu ravnopravnost i osnažiti sve žene i devojke

5.1 Okončati svuda i sve vidove diskriminacije žena i devojaka.

5.2 Ukloniti sve vidove nasilja nad ženama i devojka u javnoj i privatnoj sferi, uključujući trgovinu ljudima i seksualnu eksploataciju i druge vrste eksploatacije.

5.3 Eliminirati sve štetne prakse kao što su dečji, rani i prisilni brakovi i sakaćenje ženskih genitalija.

5.4 Prepoznati i vrednovati neplaćenu negu i rad u domaćinstvu, kroz pružanje javnih usluga, infrastrukture i politike socijalne zaštite i promovisanje zajedničkih odgovornosti u kući i porodici, u skladu sa nacionalnim praksama.

5.5 Osigurati da žene u potpunosti i delotvorno učestvuju i imaju jednake mogućnosti da učestvuju u rukovođenju na svim nivoima odlučivanja u političkom, privrednom i javnom životu.

5.6 Osigurati univerzalnu dostupnost seksualnog i reproduktivnog zdravlja i reproduktivnih prava, kako je dogovoreno „Programom akcije Međunarodne konferencije o stanovništvu i razvoju“ i „Pekinškom platformom za akciju“, odnosno dokumentima koji su nastali kao rezultat njihovih konferencija.

5.a Sprovesti reforme kako bi žene dobile jednaka prava na ekonomske resurse, kao i pristup vlasništvu i kontroli nad zemljištem i ostalim oblicima svojine, finansijskim uslugama, nasledstvu i prirodnim resursima, u skladu sa nacionalnim zakonima.

5.c Usvojiti i osnažiti zdrave politike i primenjivo zakonodavstvo za promovisanje rodne ravnopravnosti i osnaživanja svih žena i devojaka na svim nivoima.

Primeri ispunjavanja ovih zadataka od strane opština uključuju sledeće:

1. Opština da usvoji i primeni politike i akcione planove kako bi obezbedila rodnu ravnopravnost u radu svih odeljenja. Takođe, opština mora da usvoji sve interne propise koji obezbeđuju potpunu rodnu ravnopravnost, suzbijaju rodnu diskriminaciju i psihičko/emocionalno nasilje nad ženama. Ovi propisi moraju da obezbede rodnu ravnopravnost na funkcijama odlučivanja u opštini i opštinskim organima i predvide srazmerne sankcije za relevantne prekršaje.
2. Promovisanje ekonomske nezavisnosti i preduzetništva žena. Opština treba da da prioritet kroz povećanje broja grantova za podršku preduzetnicama. Takođe, pokretanje programa za razvoj veština za žene.
3. Proaktivna saradnja sa centralnim nivoom, Kosovskom policijom i nevladinim organizacijama i donatorima u rešavanju porodičnog nasilja, obezbeđivanja smeštaja u prihvatilištima i drugih negativnih pojava.
4. Učešće žena u odlučivanju. Obezbediti da se žene, posebno one koje žive u seoskim područjima, konsultuju tokom izrade opštinskih planova i budžeta, kako bi se uzeli u obzir njihovi zahtevi.

5. Opština da pokrene programe koji olakšavaju roditeljsko staranje, posebno u slučajevima samohranih majki.

	Cilj 6. Obezbediti snabdevanje i održivo upravljanje vodom i kanalizacijom za sve
6.1 Do kraja 2030. postići univerzalan i jednak pristup bezbednoj i jeftinoj pijaćoj vodi za sve. 6.2 Do kraja 2030. postići adekvatan i jednak pristup sanitarnim i higijenskim uslovima za sve, kao i iskoreniti prakse defekacije na otvorenom, uz obraćanje posebne pažnje na potrebe žena i devojčica, odnosno onih u ranjivim situacijama. 6.3 Do kraja 2030. unaprediti kvalitet vode smanjenjem zagađenja, eliminisanjem rasipanja i svođenjem na najmanju moguću meru ispuštanja opasnih hemikalija i materijala, prepoloviti udeo neprečišćenih otpadnih voda i znatno povećati recikliranje i bezbednu ponovnu upotrebu na globalnom nivou. 6.4 Do kraja 2030. bitno povećati efikasnost korišćenja vode u svim sektorima i osigurati održivu eksploataciju vode i snabdevanje vodom kako bi se odgovorilo na nestašicu vode i u znatnoj meri smanjio broj ljudi koji se suočavaju sa nestašicom vode. 6.5 Do kraja 2030. primeniti integrisano upravljanje vodnim resursima na svim nivoima, između ostalog i kroz prekograničnu saradnju, ako je potrebno. 6.6 Do kraja 2020. zaštititi i obnoviti ekosisteme povezane sa vodom, uključujući planine, šume, plavna zemljišta, reke, podzemne vode i jezera. 6.a Do kraja 2030. proširiti međunarodnu saradnju sa zemljama u razvoju i pružiti podršku tim zemljama u stvaranju kapaciteta za aktivnosti i programe vezane za vodu i sanitarne uslove, uključujući prikupljanje vode, desalinaciju, efikasno korišćenje vode, preradu otpadnih voda, recikliranje i tehnologije ponovne upotrebe vode. 6.b Podržati i pojačati učešće lokalnih zajednica u unapređivanju upravljanja vodom i sanitarnim uslovima.	

Primeri ispunjavanja ovih zadataka od strane opština uključuju sledeće:

1. Zacrutati za prioritet proširenje vodovodne i kanizacione mreže na sva domaćinstva. Na ovaj način opština olakšava život građanima i nudi bolje sanitarne uslove, smanjujući mogućnost širenja bolesti.
2. Povećana briga o podzemnim izvorima, rekama i veštačkim jezerima. Opštine redovno prate razvojne i poslovne projekte koji potencijalno mogu da naškode podzemnim vodama, rekama ili jezerima. Posebnu važnost treba posvetiti održavanju čistoće ovih voda kako bi se osigurao zdrav život građana.

3. Podizanje svesti o pažljivoj potrošnji vode. Opština treba da promoviše edukaciju i podizanje svesti građana da pažljivo koriste vodu, i da je ne troše nepotrebno. Posebno treba proveriti preduzeća sa velikom potrošnjom i velike bašte kako bi se osiguralo da imaju sopstveni izvor navodnjavanja i da ne koriste vodu za piće za navodnjavanje bašte ili u poslovne svrhe.
4. Stvaranje rezervoara. Opštine treba da razmotre mogućnost stvaranja rezervoara za vodu kako bi ih aktivirale u slučaju nestašice vode.
5. Voda za piće i toaleti na javnim mestima. Opštine da obezbede česme sa pijaćom vodom u parkovima i na javnim mestima koja su često posećena. Takođe, na ovim prostorima treba da postoje i javni toaleti.

	Cilj 7. Obezbediti pristup dostupnoj, pouzdanoj, održivoj i modernoj energiji za sve
7.1 Do kraja 2030. osigurati univerzalni pristup jeftinim, pouzdanim i modernim energetske usluga. 7.2 Do kraja 2030. povećati održivost udela obnovljive energije u globalnom energetske miksu. 7.3 Do kraja 2030. udvostručiti globalnu stopu unapređenja energetske efikasnosti.	

Primeri ispunjavanja ovih zadataka od strane opština uključuju sledeće:

1. Zacrutati za prioritet pronalaženje rešenja koja rade po principu energije iz obnovljivih izvora, u svim segmentima rada opština.
2. Ponuditi poreske olakšice i druge komunalne olakšice domaćinstvima i preduzećima koja instaliraju i troše obnovljive izvore energije. Ovom merom opštine mogu, na primer, da oslobode od obaveze plaćanja ili smanje troškove građevinskih dozvola, kompanija koje grade kolektivne stambene objekte, pod uslovom da ugrade solarne panele, kao održiv izvor, koji ne šteti životnoj sredini. Slično se može učiniti i sa građevinskim dozvolama za individualne kuće. Takođe, slične olakšice se mogu primeniti i na postojeće objekte oslobađanjem/smanjenjem komunalnih taksi u određenom vremenskom periodu nakon ugradnje takvih izvora energije.
3. Ugradnja obnovljivih izvora energije u svim opštinskim objektima. Neophodno je da opštine, i sve javne institucije u celini, posluže kao primer ugradnjom održivih i ekološki naklonjenih izvora energije, kao što su solarni paneli. Ova mera bi donela višestruku korist opštinama i bila bi dobar primer za građane.
4. Kontinuirano informisanje i podizanje svesti građana o prednostima ugradnje održivih i obnovljivih izvora energije. Opštine moraju svake godine izdvajati budžet za promovisanje ovih mera snabdevanja energijom.

5. Preduzimanje mera za uštedu energije. Ovo bi moglo da uključi subvencije za mere uštede energije, kao što su bolja izolacija kuća i slično.
6. Izgradnja sistema centralnog grejanja na bazi obnovljivih izvora ili onih koji obezbeđuju visoku efikasnost i povećavaju kvalitet života kroz pristup centralnom grejanju.

	Cilj 8. Promovisati uključiv i održiv privredni rast, punu zaposlenost i dostojanstven rad za sve
8.3 Promovisati razvojno orijentisane politike koje podržavaju proizvodne delatnosti, stvaranje dostojnih poslova, preduzetništvo, kreativnost i inovativnost i podsticati formalno osnivanje i rast mikropreduzeća, odnosno malih i srednjih preduzeća, između ostalog i kroz pristup finansijskim uslugama. 8.4 Progresivno unaprediti, do kraja 2030. g., globalnu efikasnost resursa u potrošnji i proizvodnji i uložiti napore da se ekonomski rast razdvoji od degradacije životne sredine u skladu sa 10-godišnjim okvirnim programom, koji se odnosi na održivu potrošnju i proizvodnju, uz vodeću ulogu razvijenih zemalja. 8.5 Do kraja 2030. postići punu i produktivnu zaposlenost i dostojanstven rad za sve žene i muškarce, što obuhvata i mlade ljude i osobe sa invaliditetom, kao i istu zaradu za rad jednake vrednosti. 8.6 Do kraja 2020. bitno smanjiti udeo mladih koji nisu zaposleni niti su u procesu obrazovanja, odnosno obuke. 8.7 Preduzeti neposredne i delotvorne mere kako bi se okončali prisilni rad, moderni oblici ropstva i trgovina ljudima, obezbedila zabrana i eliminisali najgori oblici dečijeg rada, uključujući regrutovanje i korišćenje dece vojnika, kao i kako bi se do 2025. godine okončao dečiji rad u svim njegovim oblicima. 8.8 Zaštititi radna prava i promovisati bezbedno i sigurno radno okruženje za sve radnike, uključujući migrante, a posebno migrantkinje, i one koji obavljaju opasne poslove. 8.9 Do kraja 2030. osmisliti i primeniti politike za promovisanje održivog turizma koji stvara radna mesta i promoviše lokalnu kulturu i proizvode.	

Primeri ispunjavanja ovih zadataka od strane opština uključuju sledeće:

1. Kontinuiranu saradnju i dijalog sa preduzetnicima i privrednim subjektima u opštini. Iskrena komunikaciju kako bi se čuli problemi i imao za cilj ispunjavanje zahteva privrednih subjekata. Takođe, treba uzeti u obzir sugestije privrednih subjekata u pogledu potražnje za radnicima na tržištu rada, kako bi opštine u tu svrhu sarađivale sa centralnim nivoom.

2. Pružanje podrške privrednim subjektima za digitalizaciju i inovaciju i kontinuiranim subvencijama za start-up i postojeća preduzeća. Opština da proprati svetske trendove digitalizacije i inovacije i da podrži data preduzeća.
3. Promovisanje održivog agroturizma. Opštine treba da podrže razvoj agroturizma na Kosovu, posebno privrednih subjekata koji se osnivaju i koji deluju u skladu sa kriterijumima održivosti.
4. Izraditi planove za rešavanje problema dece koja prosjače u odnosnim opštinama, kao i teških oblika dečjeg rada.
5. Obezbeđivanje neophodne infrastrukture za osobe sa invaliditetom na radnim mestima. Opštine da obezbede da sve javne i poslovne zgrade imaju pristup za osobe sa invaliditetom na svim spratovima. To bi olakšalo njihovo zapošljavanje.

	Cilj 9. Izgraditi prilagodljivu infrastrukturu, promovisati uključivu i održivu industrijalizaciju i podsticati inovativnost
9.1 Razviti kvalitetnu, pouzdanu, održivu i prilagodljivu infrastrukturu, uključujući regionalnu i međugraničnu infrastrukturu, kako bi se podržali ekonomski razvoj i ljudsko blagostanje, sa fokusom na jeftinom i jednakom pristupu za sve. 9.2 Promovisati inkluzivnu i održivu industrijalizaciju i, do kraja 2030. g., značajno povećati udeo industrije u stopi zaposlenosti i bruto domaćem proizvodu, u skladu sa nacionalnim okolnostima, a u najnerazvijenijim zemljama udvostručiti njen udeo. 9.3 Povećati pristup malih industrijskih i ostalih preduzeća finansijskim uslugama, posebno u zemljama u razvoju, što obuhvata i povoljne kredite, i povećati njihovu integraciju u lance vrednosti i u tržišta. 9.c Značajno povećati pristup informaciono-komunikacionim tehnologijama i uložiti napore da se obezbedi univerzalni i jeftin pristup internetu u najnerazvijenijim zemljama do 2020. godine.	

Primeri ispunjavanja ovih zadataka od strane opština uključuju sledeće:

1. Opština da obezbedi sigurnu, održivu i kvalitetnu infrastrukturu. Postaviti visoke standarde za izgradnju javne infrastrukture, stanova itd. Pokloniti posebnu pažnju na to da zgrade budu pristupačne osobama sa invaliditetom.
2. Promovisati održivu gradnju. Opština da odredi uslove za korišćenje materijala koji ispunjavaju ekološke i zdravstvene standarde.
3. Promovisanje cirkularne ekonomije. Opština treba da održava tesnu saradnju sa preduzećima i da podstiče preduzeća da primenjuju koncept cirkularne ekonomije, npr. reciklaža materijala/otpadaka, snabdevanje energijom iz obnovljivih izvora,
4. pažljivo i odgovorno korišćenje vodnih resursa, očuvanje društvenih vrednosti i tradicije itd.

5. Transportna rešenja za delotvornu mobilnost. Obezbediti rešenja za uska grla u saobraćaju, promovisati kupovinu električnih i hibridnih automobila, urediti saobraćaj u cilju smanjenja gužve u udarnim terminima.
6. Pružanje poreskih i prostornih olakšica za održive industrije. Opština može da podstakne izgradnju održivih i ekološki naklonjenih fabrika davanjem zemljišta na korišćenje, oslobađanjem kompanija od poreskih dažbina i licenci itd.

Primeri ispunjavanja ovih zadataka od strane opština uključuju sledeće:

1. Rešavanje stambenog problema socijalnih kategorija. Izgraditi stanove za socijalno stanovanje ili ponuditi programe zakupa za socijalne slučajeve u opštinama. Opštine mogu razmotriti mogućnost dobijanja stanova za socijalno zbrinjavanje, umesto isplata na ime građevinskih dozvola za velike zgrade ili naselja.
2. Očuvanje života u selima i naseljima sa padom stanovništva. Opština treba da uloži odgovarajuća ulaganja u infrastrukturu, kako bi sprečila migraciju iz sela u gradove i sprečila depopulaciju pojedinih područja. Ovo može uključivati izgradnju puteva, vodovoda i kanalizacije, škola itd. stvaranjem optimalnih uslova za život u ovim područjima.
3. Promocija javnog prevoza kroz multimodalni sistem. Ovo podrazumeva unapređenje javnog prevoza, stvaranje linija i parkinga za bicikliste i druga sredstva električnog prevoza.
4. Pобољшanje vazduha u područjima sa gustim saobraćajem. Opština može razmotriti mogućnost određivanja područja za ograničavanje emisije ugljenika, tako što će odrediti varijabilne naknade za parkiranje, u zavisnosti od posećenih zona, npr. u područjima gde je gust saobraćaj troškovi parkiranja biće veći.
5. Pristupačne i zajedničke javne površine. Opštine bi trebalo da povećaju zajedničke površine kao što su trotoari, parkovi, rekreativne zone, kulturno-istorijska područja.

	Cilj 12. Obezbediti održive oblike potrošnje i proizvodnje
---	--

12.2	Do kraja 2030. postići održivo upravljanje i efikasno korišćenje prirodnih resursa.
12.3	Do kraja 2030. globalno prepoloviti bacanje hrane po glavi stanovnika na nivou maloprodaje i potrošača te smanjiti gubitke u hrani u proizvodnji i lancima snabdevanja, što obuhvata i gubitke koji nastaju posle žetve.
12.4	Do kraja 2020. postići ekološki ispravno upravljanje hemikalijama i svim oblicima otpada tokom čitavog njihovog upotrebnoog ciklusa, u skladu sa dogovorenim međunarodnim okvirima, i značajno smanjiti njihovo ispuštanje u vazduh, vodu i zemljište kako bi se što više umanjili njihovi negativni uticaji na zdravlje ljudi i životnu sredinu.
12.5	Do kraja 2030. značajno smanjiti generisanje otpada tako što će se sprečavati ili smanjivati njegovo generisanje, odnosno tako što će se otpad prerađivati i ponovo upotrebljavati.
12.6	Podstaći kompanije, posebno velike i međunarodne kompanije, da usvoje održive prakse i da integrišu informacije o održivosti u svoj ciklus izveštavanja.
12.7	Promovisati prakse javnih nabavki koje su održive, u skladu sa nacionalnim politikama i prioritetima.
12.8	Do kraja 2030. osigurati da ljudi svuda imaju relevantne informacije i svest o održivom razvoju i prirodnim stilovima života.
12.b	Razvijati i primenjivati alate za praćenje uticaja održivog razvoja na održivi turizam koji stvara radna mesta i promoviše lokalnu kulturu i proizvode.

Primeri ispunjavanja ovih zadataka od strane opština uključuju sledeće:

1. Primena održivijih mera u građevinarstvu. Upotreba kružnih i netoksičnih materijala, te sprečavanje odlaganja građevinskog i industrijskog otpada tokom građevinskih projekata.
2. Međuopštinska i regionalna saradnja za cirkularnu ekonomiju. Opštine uspostavljaju saradnju sa drugim opštinama unutar i van zemlje kako bi sagledale mogućnosti slanja i/ili dobijanja materijala koji se mogu reciklirati.
3. Anti-damping mere. Treba preduzeti mere protiv odlaganja hemijskog otpada kao i sprečavanja distribucije zagađenog zemljišta.
4. Sprečavanje bacanja ostataka hrane. Uspostaviti saradnju sa ugostiteljskim objektima za distribuciju preostale hrane. Takođe, sagledati mogućnost kompostiranja hrane kao đubriva.
5. Podizanje svesti. Preduzimanje obrazovnih i aktivnosti podizanja svesti o održivim modelima potrošnje i proizvodnje.

Cilj 11. Učinite gradove i ljudska naselja inkluzivnim, sigurnim, otpornim i održivim

11.1 Do kraja 2030. osigurati da svi imaju pristup adekvatnom, bezbednom i jeftinom smeštaju i osnovnim uslugama te unaprediti uslove u nehiigijenskim naseljima.

11.2 Do kraja 2030. omogućiti pristup bezbednim, jeftinim, pristupačnim i održivim transportnim sistemima za sve, unapređujući bezbednost na putevima, pre svega proširivanjem obima javnog prevoza, uz obraćanje posebne pažnje na potrebe onih koji se nalaze u ranjivim situacijama, žena, dece, osoba sa invaliditetom i starijih lica.

11.3 Do kraja 2030. u svim zemljama unaprediti inkluzivnu i održivu urbanizaciju i kapacitete za participativno, integrisano i održivo planiranje ljudskih naselja i za upravljanje istima.

11.4 Pojačati napore da se zaštiti i obezbedi svetska kulturna i prirodna baština.

11.5 Do kraja 2030. značajno smanjiti broj smrtnih slučajeva i broj ugroženih ljudi te znatno smanjiti ekonomske gubitke do kojih dovode elementarne nepogode, između ostalog i one povezane sa vodom, usmeravajući pažnju na zaštitu siromašnih i onih u ranjivim situacijama.

11.6 Do kraja 2030. smanjiti negativan uticaj gradova na životnu sredinu meren po glavi stanovnika, između ostalog i tako što će se posebna pažnja posvetiti kvalitetu vazduha i upravljanju otpadom na opštinskom i drugim nivoima.

11.7 Do kraja 2030. omogućiti univerzalni pristup bezbednim, inkluzivnim i pristupačnim zelenim i javnim površinama, posebno za žene i decu, starija lica i osobe sa invaliditetom.

11.a Podržati pozitivne ekonomske, socijalne i ekološke veze između urbanih, perifernih urbanih i ruralnih oblasti osnaživanjem nacionalnog i regionalnog planiranja razvoja.

11.b Do kraja 2020. znatno povećati broj gradova i ljudskih naselja koji usvajaju i primenjuju integrisane politike i planove u smislu inkluzije, efikasnosti resursa, ublažavanja klimatskih promena i prilagođavanja klimatskim promenama, otpornosti na elementarne nepogode, odnosno koji razvijaju i sprovode, u skladu sa predstojećim Hjogo okvirom, sveobuhvatno upravljanje rizicima od elementarnih nepogoda na svim nivoima.

Primeri ispunjavanja ovih zadataka od strane opština uključuju sledeće:

1. Rešavanje stambenog problema socijalnih kategorija. Izgraditi stanove za socijalno stanovanje ili ponuditi programe zakupa za socijalne slučajeve u opštinama. Opštine mogu razmotriti mogućnost dobijanja stanova za socijalno zbrinjavanje, umesto isplata na ime građevinskih dozvola za velike zgrade ili naselja.

2. Očuvanje života u selima i naseljima sa padom stanovništva. Opština treba da uloži odgovarajuća ulaganja u infrastrukturu, kako bi sprečila migraciju iz sela u gradove i

sprečila depopulaciju pojedinih područja. Ovo može uključivati izgradnju puteva, vodovoda i kanalizacije, škola itd. stvaranjem optimalnih uslova za život u ovim područjima.

3.Promocija javnog prevoza kroz multimodalni sistem. Ovo podrazumeva unapređenje javnog prevoza, stvaranje linija i parkinga za bicikliste i druga sredstva električnog prevoza.

4.Poboljšanje vazduha u područjima sa gustim saobraćajem. Opština može razmotriti mogućnost određivanja područja za ograničavanje emisije ugljenika, tako što će odrediti varijabilne naknade za parkiranje, u zavisnosti od posećenih zona, npr. u područjima gde je gust saobraćaj troškovi parkiranja biće veći.

5. Pristupačne i zajedničke javne površine. Opštine bi trebalo da povećaju zajedničke površine kao što su trotoari, parkovi, rekreativne zone, kulturno-istorijska područja

	Obezbediti održive oblike potrošnje i proizvodnje
12.2 Do kraja 2030. postići održivo upravljanje i efikasno korišćenje prirodnih resursa. 12.3 Do kraja 2030. globalno prepoloviti bacanje hrane po glavi stanovnika na nivou maloprodaje i potrošača te smanjiti gubitke u hrani u proizvodnji i lancima snabdevanja, što obuhvata i gubitke koji nastaju posle žetve. 12.4 Do kraja 2020. postići ekološki ispravno upravljanje hemikalijama i svim oblicima otpada tokom čitavog njihovog upotrebnog ciklusa, u skladu sa dogovorenim međunarodnim okvirima, i značajno smanjiti njihovo ispuštanje u vazduh, vodu i zemljište kako bi se što više umanjili njihovi negativni uticaji na zdravlje ljudi i životnu sredinu. 12.5 Do kraja 2030. značajno smanjiti generisanje otpada tako što će se sprečavati ili smanjivati njegovo generisanje, odnosno tako što će se otpad prerađivati i ponovo upotrebljavati. 12.6 Podstaći kompanije, posebno velike i međunarodne kompanije, da usvoje održive prakse i da integrišu informacije o održivosti u svoj ciklus izveštavanja. 12.7 Promovisati prakse javnih nabavki koje su održive, u skladu sa nacionalnim politikama i prioritetima. 12.8 Do kraja 2030. osigurati da ljudi svuda imaju relevantne informacije i svest o održivom razvoju i prirodnim stilovima života.	

12.b Razvijati i primenjivati alate za praćenje uticaja održivog razvoja na održivi turizam koji stvara radna mesta i promoviše lokalnu kulturu i proizvode.

Primeri ispunjavanja ovih zadataka od strane opština uključuju sledeće:

1. Primena održivijih mera u građevinarstvu. Upotreba kružnih i netoksičnih materijala, te sprečavanje odlaganja građevinskog i industrijskog otpada tokom građevinskih projekata.
2. Međuopštinska i regionalna saradnja za cirkularnu ekonomiju. Opštine uspostavljaju saradnju sa drugim opštinama unutar i van zemlje kako bi sagledale mogućnosti slanja i/ili dobijanja materijala koji se mogu reciklirati.
3. Anti-damping mere. Treba preduzeti mere protiv odlaganja hemijskog otpada kao i sprečavanja distribucije zagađenog zemljišta.
4. Sprečavanje bacanja ostataka hrane. Uspostaviti saradnju sa ugostiteljskim objektima za distribuciju preostale hrane. Takođe, sagledati mogućnost kompostiranja hrane kao đubriva.
5. Podizanje svesti. Preduzimanje obrazovnih i aktivnosti podizanja svesti o održivim modelima potrošnje i proizvodnje.

	Cilj 13. Preduzeti hitne akcije u borbi protiv klimatskih promena i njihovih posledica
13.1 Osnažiti prilagodljivost i adaptivni kapacitet na rizike povezane sa klimatskim uslovima i prirodnim katastrofama u svim zemljama.	
13.3 Unaprediti obrazovanje, podizanje nivoa svesti, kao i ljudske i institucionalne kapacitete u vezi sa ublažavanjem i smanjivanjem uticaja klimatskih promena, odnosno sa prilagođavanjem i ranim upozoravanjem na klimatske promene.	
13.b Promovisati mehanizme za podizanje kapaciteta za delotvorno planiranje i upravljanje u vezi sa klimatskim promenama u najnerazvijenijim zemljama, što podrazumeva i fokusiranje na žene i mlade, odnosno na lokalne i marginalizovane zajednice.	

Primeri ispunjavanja ovih zadataka od strane opština uključuju sledeće:

1. Uključivanje ciljeva rada protiv klimatskih promena u sve opštinske programe i budžete.
2. Pošumljavanje. Zaštita šuma od nekontrolisane seče i sadnja novih stabala.
3. Sprečavanje izgradnje u plavnim područjima. Zabrana izgradnje u područjima sa potencijalom za javljanje poplava. Takođe, sagledati mogućnost izmeštanja stambenih i poslovnih prostora iz takvih plavnih područja koje izazivaju finansijsku i materijalnu štetu.

4. Ozelenjavanje urbanih područja. Stvaranje što većeg broja parkova, zelenih krovova i drugih oblika ozelenjavanja u urbanim sredinama.
5. Podizanje svesti i edukacija građana u cilju sprečavanja radnji koje ubrzavaju klimatske promene.

	Cilj 15. Zaštititi, uspostaviti i promovisati održivo korišćenje kopnenih ekosistema, održivo upravljati šumama, suzbiti dezertifikaciju, zaustaviti degradaciju tla te sprečiti uništavanje biodiverziteta
15.1 Do kraja 2020. osigurati očuvanje, obnovu i održivo korišćenje kopnenih slatkovodnih ekosistema i njihovog okruženja, posebno šuma, močvarnog zemljišta, planina i isušenog zemljišta, u skladu sa obavezama predviđenim međunarodnim sporazumima.	
15.2 Do kraja 2020. promovisati primenu održivog upravljanja svim vrstama šuma, zaustaviti krčenje šuma, obnoviti uništene šume i znatno povećati pošumljavanje na globalnom nivou.	
15.3 Do kraja 2020. boriti se protiv dezertifikacije, obnavljati degradirano zemljište i tlo, uključujući zemljište pod uticajem dezertifikacije, suša i poplava, i težiti da se u svetu neutralizuje degradacija zemljišta.	
15.5 Preduzeti hitne i značajne aktivnosti za smanjivanje degradacije prirodnih staništa, zaustaviti gubitak biodiverziteta i, do kraja 2020. g., zaštititi ugrožene vrste i sprečiti njihovo izumiranje.	
15.9 Do kraja 2020. integrisati vrednosti ekosistema i biodiverziteta u nacionalno i lokalno planiranje, razvojne procese, strategije za smanjenje siromaštva i izveštaje.	
15.a Mobilisati i značajno povećati finansijska sredstva iz svih izvora radi očuvanja i održivog korišćenja biodiverziteta i ekosistema.	
15.b Mobilisati značajna sredstva iz svih izvora i na svim nivoima kako bi se finansiralo održivo upravljanje šumama i pružili odgovarajući podsticaji zemljama u razvoju za unapređenje takvog upravljanja, uključujući očuvanje i pošumljavanje.	
Primeri ispunjavanja ovih zadataka od strane opština uključuju sledeće:	
1. Uključivanje mera za zaštitu prirode i biodiverziteta u sve opštinske strategije i planove. Ova mera obezbeđuje da se ne usvajaju propisi ili opštinske politike koje nisu osetljive na životnu sredinu. 2. Zaštita flore i faune. Preduzeti mere za očuvanje flore i faune u okviru svake opštine, posebno u slučajevima kada je reč o retkoj flori i fauni, ili specifičnoj za državu, ili čak sa ugroženim vrstama. 3. Očuvanje organskog sadržaja u zemljištu. Preduzeti mere za očuvanje organskog sadržaja zemljišta, posebno na poljoprivrednim zemljištima. Adekvatno obraditi zemljište na lokacijama sa padom ovog sadržaja, kako bi se vratio zadovoljavajući nivo organskog sadržaja.	

	4. Istinsko planiranje očuvanja prirode. Projekti razvoja i održavanja moraju imati u vidu očuvanje prirodnih vrednosti. Takođe, odrediti posebna područja za razvoj prirode. 5. Organska i cirkularna poljoprivreda. Promovisati organski uzgoj poljoprivrednih proizvoda i cirkularnu poljoprivredu.
	Cilj 16. Promovisati miroljubiva i uključiva društva za održiv razvoj, osigurati pristup pravdi za sve i izgraditi efikasne, pouzdane i uključive institucije na svim nivoima
	16.1 Svuda značajno smanjiti sve oblike nasilja i sa njima povezane stope smrtnih slučajeva. 16.2 Okončati zloupotrebu i eksploataciju dece, trgovinu decom i sve oblike nasilja i torture nad decom. 16.5 Značajno smanjiti korupciju i podmićivanje u svim njihovim pojavnim oblicima. 16.7 Osigurati odgovorno, inkluzivno, participativno i reprezentativno donošenje odluka na svim nivoima. 16.9 Do kraja 2030. za sve obezbediti zakonski identitet, uključujući registraciju prilikom rođenja. 16.10 Osigurati javni pristup informacijama i zaštitu osnovnih sloboda, u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom i međunarodnim sporazumima. 16.a Osnažiti relevantne nacionalne institucije, između ostalog i preko međunarodne saradnje, za izgradnju kapaciteta na svim nivoima, posebno u zemljama u razvoju, radi sprečavanja nasilja i borbe protiv terorizma i kriminala.

Primeri ispunjavanja ovih zadataka od strane opština uključuju sledeće:

1. Opština sa integritetom. Pokloniti značaj integritetu opština, kroz stroge mere i sankcije protiv korupcije i sukoba interesa.
2. Opštinska transparentnost. Opštine objavljuju sve relevantne dokumente dozvoljene za objavljivanje zakonom i daju brze odgovore na zahteve građana za pristup službenim dokumentima. Posebno treba da postoji transparentnost u zapošljavanju, raspodeli i izvršenju budžeta.
3. Delotvorni mehanizmi za prijavljivanje nasilja. Opštine usvajaju procedure i formiraju operativne grupe zajedno sa relevantnim akterima, kako bi reagovala brzo na prijavljene slučajeve nasilja u porodici i drugih vidova nasilja. Takođe, bi trebalo da postoji saradnja sa relevantnim organizacijama za zbrinjavanje žrtava.
4. Saradnja sa agencijama za sprovođenje zakona. Građane treba edukovati da prijave slučajeve zločina. Takođe, opštine treba da imaju efikasnu saradnju sa organima zakona i reda u rešavanju slučajeva kriminala i korupcije u odnosnim opštinama.
5. Ulična rasveta za povećanje bezbednosti devojčica i dečaka. Ova mera bi povećala bezbednost posebno u zimskim mesecima, kada se smrači rano. Posebno treba postaviti rasvetu na ulicama u blizini škola, u pravcu odnosnih naselja.

	Cilj 17. Ojačati način primene i učvrstiti globalno partnerstvo za održiv razvoj
	17.1 Pojačati mobilizaciju domaćih resursa, između ostalog i preko međunarodne podrške za zemlje u razvoju, kako bi se unapredili domaći kapaciteti za prikupljanje poreza i ostalih prihoda. 17.14 Unaprediti koherentnost politika za potrebe održivog razvoja. 17.16 Unaprediti globalno partnerstvo za postizanje održivog razvoja, upotpunjeno višestranim partnerstvima koja mobilišu i dele znanja, stručnost, tehnologiju i finansijska sredstva, kako bi se pružila podrška za postizanje ciljeva održivog razvoja u svim zemljama, a posebno u zemljama u razvoju. 17.17 Podržati i promovisati delotvorna javna i javno-privatna partnerstva, odnosno partnerstva civilnog društva, gradeći ih na iskustvima i strategijama pronalaženja resursa za partnerstva. 17.19 Do kraja 2030. nadograditi postojeće inicijative kako bi se razvila merila napretka u održivom razvoju, komplementarno merenju bruto domaćeg proizvoda, te podržati stvaranje kapaciteta koji se tiču statističkih podataka u zemljama u razvoju.

Primeri ispunjavanja ovih zadataka od strane opština uključuju sledeće:

1. Inkluzivno upravljanje. Preduzimanje mera za uključivanje građana u donošenje odluka, posebno mladih, ugroženih grupa i starijih.
2. Delotvorno upravljanje. Obezbediti delotvorno upravljanje i koordinaciju između opštinskih organa. Trebalo bi da postoji jasnoća u podeli dužnosti i odgovornosti i jasna povezanost sa ciljevima opštinskog rukovodstva.
3. Kontinuirane informativne kampanje. Građani moraju biti blagovremeno obavešteni o svim radnjama i odlukama koje preduzima opština, jer su oni direktno pogođeni tim postupcima i odlukama. Shodno tome, treba koristiti sve kanale komunikacije za slanje tačnih i jasnih informacija građanima.
4. Učešće u budžetu. Održavati redovne konsultacije sa građanima kako bi osigurali da njihovi prioriteti budu uključeni u opštinski budžet.
5. Saradnja. Opštine moraju da primenjuju konstruktivan pristup saradnje sa svim drugim opštinama, kako na centralnom nivou, tako i u regionu i šire u svetu.

Pravni i politički okvir

Kosovo ima decentralizovan sistem lokalne uprave, koji daje značajna ovlašćenja lokalnom nivou uprave. Ovaj decentralizovani zakonodavni okvir čini ulogu opština u Republici Kosovo još većom, kada je reč o integraciji i ispunjavanju COR i Agende 2030.

Glavni zakonodavni dokument koji uređuje ovlašćenja lokalne uprave na Kosovu je Zakon o lokalnoj samoupravi. Konkretno, član 17. ovog zakona propisuje ovlašćenja lokalne samouprave.

U nastavku sledi tabela koja pokazuje odnos između glavnih nadležnosti opština Republike Kosovo i COR-a.

Opštinske nadležnosti	Ciljevi održivog razvoja
Lokalni ekonomski razvoj	
Urbanističko i ruralno planiranje	
Eksploatacija zemljišta i razvoj	
Sprovođenje građevinskih propisa i standarda za kontrolu gradnje	
Zaštita lokalne sredine	
Pružanje i održavanje javnih i komunalnih usluga, uključujući vodosnabdevanje, kanalizaciju i odvod, prečišćavanje otpadnih voda, upravljanje otpadom, lokalne puteve, lokalni transport i lokalne sisteme grejanja	
Pružanje javnog predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja, uključujući registraciju i licenciranje obrazovnih ustanova, zapošljavanje, isplatu zarada i obuku instruktora i obrazovnih administratora	
Promocija i zaštita ljudskih prava	
Pružanje primarne javne zdravstvene zaštite	
Pružanje porodičnih i drugih usluga socijalne zaštite, kao što su briga o ugroženim, porodični smeštaj, briga o deci, briga o starima, uključujući registraciju i licenciranje ovih centara za negu, zapošljavanje, isplatu zarada i obuku stručnih lica na polju socijalne zaštite.	
Javno stanovanje	

Javno zdravlje	
Obezbeđenje i održavanje parkova i javnih površina	

Kada je reč o strateškim politikama, Ministarstvo administracije lokalne uprave je usvojilo Strategiju za lokalnu samoupravu 2016-2026, koja predviđa pet strateških ciljeva za opštine Republike Kosovo.

Ovi strateški ciljevi direktno ili indirektno obuhvataju COR. Pet strateških ciljeva sadrži akcione mere koje u detalje dotiču pitanje COR-a. Tabela koja sledi u nastavku, prikazuje povezanost strateških ciljeva sa COR-ima.

Strateški ciljevi ² lokalne samouprave	Ciljevi održivog razvoja
Porast ekonomske i socijalne održivosti opština kako bi se osiguralo da razvojne i finansijske politike utiču na lokalni ekonomski razvoj	
Stvaranje okvira za dobro upravljanje kako bi se obezbedila demokratska zastupljenost građana i delotvorna opštinska administracija	
Jačanje stručnih i institucionalnih kapaciteta organa lokalne samouprave za ispunjavanje zahteva građana i postizanje održivog unapređenja opštinskih usluga za građane	
Jačanje partnerstva između lokalne uprave, građanskog društva i preduzeća kako bi se stvorilo aktivno, inkluzivno i kohezivno građanstvo	
Promovisanje vrednosti nasleđa i kulturne, prirodne i društvene različitosti u cilju društvene, ekonomske i kulturne afirmacije i razvoja u opštinama	

Izveštavanje

Veoma važan segment kada je reč o ispunjavanju COR-a je izveštavanje o preduzetim merama za njihovo ispunjenje. Za istinski proces izveštavanja o ispunjenosti COR-a, moraju se lokalizovati pokazatelji za merenje napretka u postizanju COR-a. Ujedinjene nacije su osmislile ukupno 248 pokazatelja, ali zapravo postoji 231 jedinstvenih pokazatelja, imajući u vidu da se njih 17 ponavlja u dva ili više slučajeva. Podaci prikupljeni iz ovih pokazatelja bi onda trebalo da predstavljaju osnovu za izradu Lokalnog dobrovoljnog pregleda kao mehanizma koji odražava stanje u opštini ili gradu, kada je reč o ispunjavanju COR-a. Ove

² Vidi na: https://mapl.rks-gov.net/wp-content/uploads/2017/08/Strategija_liber_tri-giuhe_finale-2016.pdf

godine, po prvi put na Kosovu, jedna opština je pokrenula izradu dobrovoljne lokalne procene (VLR).

Gore je navedeno da opštine direktno ili indirektno ispunjavaju jedan broj COR-a, ali to prolazi nezapaženo zbog njihovog neprijavljivanja. Stoga bi trebalo uspostaviti sistem izveštavanja o merama koje delimično ili u potpunosti ispunjavaju zadatke u sklopu COR-a. Ovo ni na koji način ne bi trebalo da zameni napore za izradu VLR-a, međutim treba sačiniti izveštaj kako bi Kosovo dokazalo na međunarodnom planu da radi na održivom razvoju, kao što to čine zemlje članice Ujedinjenih nacija.

U nastavku slede neki primeri mera koje kosovske opštine redovno primenjuju, koje se međutim ne prijavljuju kao mere za ispunjavanje COR-a.

- Poljoprivredne subvencije direktno ispunjavaju zadatak 2.3
- Uključivo obrazovanje i mere za rešavanje napuštanja osnovnog školovanja ispunjavaju zadatak 4.1.
- Ulaganja u proširenje mreže pijaće vode ispunjavaju zadatak 6.1
- Izgradnja kuća/stanova za socijalno ugrožene građane ispunjava zadatak 11.1
- Oslobođanje od plaćanja javnog prevoza za penzionere i druge socijalne kategorije je mera ka ispunjenju zadatka 11.2.
- Projekti očuvanja i promocije kulturnog i prirodnog nasleđa ispunjavaju zadatak 11.4
- Povećanje zelenih površina, sadnja sadnica i slično ispunjavaju zadatak 15.2
- Mere protiv korupcije direktno ispunjavaju zadatak 16.5
- Sve aktivnosti i mere čiji je cilj da povećaju nivo transparentnosti ispunjavaju zadatak 16.6

Zaključak

Opštine Republike Kosovo moraju učiniti više da bi ispunile ciljeve održivog razvoja. Podvučeno je da su opštine odgovorne za oko 60% COR-a ili 99 (od ukupno njih 169). Značajan broj ovih zadataka se ispunjava direktno ili indirektno, sa tim da nedostaje koordiniran proces uključivanja i izveštavanja.

Bilo bi idealno da sve opštine na Kosovu lokalizuju COR-e i pokazatelje, kao i da izrade dobrovoljnu lokalnu procenu. Međutim, sudeći po aktuelnoj situaciji, bilo bi ambiciozno očekivati lokalizaciju i izveštavanje preko VLR-a. Shodno tome, opštine treba da uspostave barem radnu dinamiku, kroz proces uključivanja i izveštavanja o COR-ima na način opisan u ovom izveštaju.

Identifikovani ciljevi koji spadaju u nadležnost opština u Republici Kosovo moraju se integrisati u strateško planiranje i svakodnevni rad opština. Ovi ciljevi takođe mogu poslužiti kao smernice za planiranje opštinskih projekata.

Za ovo je neophodna svest i obuka zaposlenih u opštinskim direkcijama, kako bi razumeli značaj COR-a i kako bi bili obučeni o planiranju opštinskih projekata u skladu sa COR-ima i relevantnim zadacima. Istovremeno, se moraju podići kapaciteti za izveštavanje o ispunjavanju COR-a. Svaka opštinska direkcija u okviru odgovarajućih nadležnosti može

ispuniti zadatke koji potpadaju u nadležnost direkcije, integrisanjem zadataka u fazi planiranja ili primene.

Dakle, trebalo bi da se uspostavi proces u kome opštinske direkcije već u fazi planiranja i primene projekata uzimaju u obzir COR-e i upoređuju opštinske projekte sa COR-ima i odnosnim zadacima.

Ovaj proces može činiti prelaznu fazu, ka potpunoj lokalizaciji COR-a od strane opština u Republici Kosovo.

Ovaj projekat je finansiran od strane Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH ime nemačkog saveznog ministarstva za ekonomsku saradnju i razvoj (BMZ).

SDGs within the scope and mission of Kosovo Municipalities

Author: INDEP

Programme: Sustainable Development

Publication: October 2022

Design: KUKU Creative

Zhvillimi i Qëndrueshëm
Sustainable Development

Institute for Development Policy – INDEP

Publication of the Institute for Development Policy (INDEP). All rights are reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted, in any form or by any means, without the prior consent of the publisher. The publication may be distributed in electronic form, but only in its entirety and only for noncommercial purposes

This paper was published with the support of the Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH on behalf of the German Federal Ministry for Economic Cooperation and Development (BMZ). The content of this document, including the opinions expressed, represent the opinion of the author(s) and do not necessarily represent the opinions of Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH or the German Federal Ministry for Economic Cooperation and Development (BMZ).

Table of Content

Introduction	4
Sustainable Development Goals' Targets relevant to Republic of Kosovo municipalities	4
Legislative and policy framework	19
Reporting	21
Conclusions	22

Introduction

Although it may seem like the Sustainable Development Goals are a national level responsibility, local government has also an important role in meeting them. Actually, "Local governments are policy makers, catalysts of change and the level of government best-placed to link the global goals with local communities".¹

In total, about 60% of the implementation of the SDGs falls under the scope of local government. Out of 169 defined Targets, 99 are relevant for the municipalities of Kosovo. A significant part of the Targets has been drafted in a generalized language and leave room for interpretation, but the vast majority are deliverable by the municipalities.

SDGs are related to multiple spheres of municipal business activities, such as the provision of public services, provision of adequate and affordable housing, environmental protection and waste reduction, promotion of agriculture and local economy, etc.

In the local aspect, Republic of Kosovo municipalities implement, through their daily activities, a considerable number of Targets foreseen for the fulfillment of the SDGs. What is missing is the process of localization of SDGs into municipal policies and the monitoring and reporting on their fulfillment. SDGs have been localized by only few municipalities, with the support of the Institute for Development Policy (INDEP).

When it comes to monitoring and reporting, to date only one municipality has undertaken the initiative of drafting the Voluntary Local Review, a mechanism adopted by the United Nations to facilitate voluntary reporting on the fulfillment of the SDGs. Most Kosovo municipalities may still be at an early stage to initiate the Voluntary Local Review process, as they have not yet performed the localization step. However, by incorporating SDG Targets in their work, municipalities can initiate the easy process of linking local strategies and plans with the SDGs and reporting on activities towards their fulfillment.

This report identifies the SDG Targets that are relevant to local government, and it also provides a review of the legislation and basic policies that regulate local government. It also links basic municipal powers with relevant SDGs. Also, the report provides examples of the incorporation of Targets into municipal directorates' business activities.

Sustainable Development Goals' Targets relevant to Republic of Kosovo municipalities

As highlighted in the introduction, municipalities are responsible for fulfilling approximately 65% of the SDGs and related Targets. Out of a total of 169 Targets, 99 fall under the direct or indirect scope of municipal activities. Below are presented only those Targets that fall under the responsibility of the municipalities.

	Goal 1. End poverty in all its forms everywhere
---	---

¹ See [in English]:

file:///C:/Users/Buton/Desktop/SDG%20Synims%20for%20Local%20Government/the_sdgs_what_localgov_need_to_know_0.pdf

1.2 By 2030, eradicate extreme poverty for all people everywhere, currently measured as people living on less than \$1.25 a day.

1.2 By 2030, reduce at least by half the proportion of men, women and children of all ages living in poverty in all its dimensions according to national definitions.

1.3 Implement nationally appropriate social protection systems and measures for all, including floors, and by 2030 achieve substantial coverage of the poor and the vulnerable.

1.4 By 2030, ensure that all men and women, in particular the poor and the vulnerable, have equal rights to economic resources, as well as access to basic services, ownership and control over land and other forms of property, inheritance, natural resources, appropriate new technology and financial services, including microfinance.

1.5 By 2030, build the resilience of the poor and those in vulnerable situations and reduce their exposure and vulnerability to climate-related extreme events and other economic, social and environmental shocks and disasters.

1.b Ensure significant mobilization of resources from a variety of sources, including through enhanced development cooperation to provide adequate and predictable means for developing countries, in particular LDCs, to implement programs and policies to end poverty in all its dimensions

Examples of Municipalities meeting these targets include:

1. Establish a list of families living in poverty within the municipality. Causes that lead to poverty, whether economic, social or medical, can also be investigated. Based on this data, plans to deal with the problem can be drafted.
2. Provide housing to poor families. This can be delivered through municipal funds or even through donors. The municipality can coordinate with potential donors to provide information about families most in need of housing.
3. Provide aid through social schemes. The municipality can distribute the aid and other donations based on the correct list identified under point 1.
4. Adopt measures that help reduce the cost of living for poor families. These include: exemption from the payment of municipal service charges, urban transportation services, support in reducing energy costs through renewable energy donations, such as solar panels, facilitation of issuance of municipal consents for solar panels, etc.
5. Report number of families to whom housing and assistance have been provided. It is essential for the municipalities to have accurate information on the number of poor families for whom houses have been built using municipal funds or by donors, or who have been housed through rental schemes. In such manner, the list of families that have solved the housing issue is updated and the degree of fulfillment of this Sustainable Development Goal is reported.

Goal 2. End hunger, achieve food security and improved nutrition and promote sustainable agriculture

2.1 By 2030, end hunger and ensure access by all people, in particular the poor and people in vulnerable situations, including infants, to safe, nutritious and sufficient food all year round.

2.2 By 2030, end all forms of malnutrition, including achieving, by 2025, the internationally agreed targets on stunting and wasting in children under 5 years of age, and address the nutritional needs of adolescent girls, pregnant and lactating women and older persons.

2.3 By 2030, double the agricultural productivity and incomes of small-scale food producers, in particular women, Indigenous peoples, family farmers, pastoralists and fishers, including through secure and equal access to land, other productive resources and inputs, knowledge, financial services, markets and opportunities for value addition and non-farm employment.

2.4 By 2030, ensure sustainable food production systems and implement resilient agricultural practices that increase productivity and production, that help maintain ecosystems, that strengthen capacity for adaptation to climate change, extreme weather, drought, flooding and other disasters and that progressively improve land and soil quality.

Examples of Municipalities meeting these targets include:

1. Award plots owned by the municipality to poor families for the purpose of cultivating crops. Through this measure, poor families can temporarily use a plot designated by the municipality to plant crops needed for sustenance.
2. Cooperate with food manufacturing and HoReCa companies. The municipality could establish a network with manufacturing companies that wish to donate a share of manufactured foods as part of their social responsibility. Also, with HoReCa companies, the collection of unconsumed and unsold food to be distributed to poor families can be organized.
3. Open and increase the number of soup kitchens. Municipalities that manage soup kitchens can increase their numbers in areas that have a larger number of poor families. Likewise, municipalities that do not engage in such a practice could launch such soup kitchens for poor families.
4. Provide grants for agricultural start-ups. This is a practice in many municipalities, but to better address the problem, the criteria for awarding grants can target poor families.
5. Awareness-raising campaigns for healthy and safe food and against food waste. The municipality should organize campaigns to inform citizens about the risks of unhealthy foods. Likewise, it should raise citizens' awareness of responsible and moderate consumption.
6. The municipality can increase land surfaces connected to the integrated irrigation system.

	Ensure healthy lives and promote well-being for all at all ages
3.1 By 2030, reduce the global maternal mortality ratio to less than 70 per 100,000 live births.	
3.2 By 2030, end preventable deaths of newborns and children under 5 years of age, with all countries aiming to reduce neonatal mortality to at least as low as 12 per 1,000 live births and under-5 mortality to at least as low as 25 per 1,000 live births.	

3.3 By 2030, end the epidemics of AIDS, tuberculosis, malaria and neglected tropical diseases and combat hepatitis, water-borne diseases and other communicable diseases.

3.4 By 2030 reduce by one-third pre-mature mortality from non-communicable diseases (NCDs) through prevention and treatment, and promote mental health and wellbeing.

3.5 Strengthen prevention and treatment of substance abuse, including narcotic drug abuse and harmful use of alcohol.

3.6 By 2030, halve the number of global deaths and injuries from road traffic accidents.

3.7 By 2030, ensure universal access to sexual and reproductive health-care services, including for family planning, information and education, and the integration of reproductive health into national strategies and programmes.

3.9 By 2030, substantially reduce the number of deaths and illnesses from hazardous chemicals and air, water and soil pollution and contamination.

Examples of Municipalities meeting these targets include:

1. Promote a healthy lifestyle. The municipality can deliver campaigns to increase citizens' awareness about the benefits of a healthy lifestyle. It can also create conditions through a combination of infrastructural and environmental measures. This may also include awareness-building measures against the use of narcotics, alcohol and tobacco.
2. Provide free and mobile medical check-ups for pregnant women and newborn children. This measure can directly affect the addressing of Targets 3.1 and 3.2. In particular, the provision of mobile service in remote rural areas can save the lives of mothers and newborns.
3. Measures to reduce traffic accidents. In cooperation with the central level, the municipality can identify traffic *blackspots* where frequent accidents occur, and take appropriate measures to reduce accidents at these spots. Also, this should be accompanied by citizen awareness-raising activities on careful and safe driving in accordance with traffic rules.
4. Construct multiple areas for sports and recreational activities. Creating conditions for sports and educational activities would serve as an additional incentive for citizens to lead a healthier life. These areas would be associated with green spaces that would have a positive impact on the environment and health.
5. Proactive approach to increasing vaccination rates and coverage. In cooperation with the central level, plans should be made to achieve vaccination on a larger scale. In particular, the aim should be to expand the vaccination program with vaccines against HPV, meningitis, and others.

Ensure inclusive and equitable quality education and promote lifelong learning opportunities for all

4.1 By 2030, ensure that all girls and boys complete free, equitable and quality primary and secondary education leading to relevant and effective learning outcomes.

4.2 By 2030, ensure that all girls and boys have access to quality early childhood development, care and pre-primary education so that they are ready for primary education.

4.3 By 2030, ensure equal access for all women and men to affordable and quality technical, vocational and tertiary education, including university.

4.4 By 2030, substantially increase the number of youth and adults who have relevant skills, including technical and vocational skills, for employment, decent jobs and entrepreneurship.

4.5 By 2030, eliminate gender disparities in education and ensure equal access to all levels of education and vocational training for the vulnerable, including persons with disabilities, Indigenous peoples and children in vulnerable situations.

4.7 By 2030, ensure that all learners acquire the knowledge and skills needed to promote sustainable development, including, among others, through education for sustainable development and sustainable lifestyles, human rights, gender equality, promotion of a culture of peace and non-violence, global citizenship and appreciation of cultural diversity and of culture's contribution to sustainable development.

4.a Build and upgrade education facilities that are child, disability and gender sensitive and provide safe, non-violent, inclusive and effective learning environments for all.

Examples of Municipalities meeting these targets include:

1. Inclusive and non-discriminatory education. Municipalities can take steps to ensure equality in education. In particular, gender integration should be ensured and segregation should be avoided. Also, it is of great importance that children with disabilities and special needs are included in regular education. Hiring assistants for these children would greatly help these children to catch up with other children and would facilitate the work of teachers.
2. Organize activities for sustainable development. Municipalities can promote activities and visits for students to increase their awareness about healthy living, environmental protection, innovation, organic food cultivation, etc.
3. Identify market demand for labor. In cooperation with the central level, vocational schools should be profiled to meet market demands in the respective municipality. Curricula of vocational schools, at the request of municipalities, can be adapted to adapt to the demands of the labor market of a municipality or region.
4. All schools must provide access to people with disabilities. Most of the schools have built ramps that enable students and other citizens with disabilities to enter the school. But in the vast majority of schools, disabled people do not have access to the upper floors of schools because there are no elevators. Therefore, municipalities should ensure that newly built schools are equipped with elevators, and should initiate a program to install elevators in existing schools.
5. Construct sports infrastructure and provide musical instruments. All schools should prioritize the construction of outdoor and indoor sports facilities to establish the practice of sports and healthy life for students. Also, the municipalities should also provide conditions for the cultural, and especially musical development of the students. Municipalities can organize competitions in all sports to enhance sportsmanship and competitive spirit, as well as music concerts.

	Achieve gender equality and empower all women and girls
5.1 End all forms of discrimination against all women and girls everywhere. 5.2 Eliminate all forms of violence against all women and girls in the public and private spheres, including trafficking and sexual and other types of exploitation. 5.3 Eliminate all harmful practices, such as child, early and forced marriage and female genital mutilation. 5.4 Recognize and value unpaid care and domestic work through the provision of public services, infrastructure and social protection policies and the promotion of shared responsibility within the household and the family as nationally appropriate. 5.5 Ensure women’s full and effective participation and equal opportunities for leadership at all levels of decision-making in political, economic and public life. 5.6 Ensure universal access to sexual and reproductive health and reproductive rights as agreed in accordance with the Programme of Action of the ICPD and the Beijing Platform for Action and the outcome documents of their review conferences. 5.a Undertake reforms to give women equal rights to economic resources, as well as access to ownership and control over land and other forms of property, financial services, inheritance and natural resources, in accordance with national laws. 5.c Adopt and strengthen sound policies and enforceable legislation for the promotion of gender equality and the empowerment of all women and girls at all levels.	

Examples of Municipalities meeting these targets include:

1. The municipality should adopt and implement policies and action plans to ensure gender equality in the work of all departments. Likewise, the municipality must adopt all internal regulations that ensure full gender equality, combat gender discrimination and psychological/emotional violence against women. These regulations must ensure gender equality in decision-making positions within the municipality and municipal bodies and provide proportional sanctions for relevant violations.
2. Promote women’s economic independence and entrepreneurship. The municipality should prioritize increasing the number of support grants for women entrepreneurs. Also, the launch of programs for women skills development.
3. Proactive cooperation with the central level, Kosovo Police, and non-governmental organizations and donors, to address domestic violence, provision of housing, and other negative phenomena.

4. Participation of women in decision-making. Ensure that women, especially those living in rural areas, are consulted during the drafting of municipal plans and budgets, in order to take into account their requests.
5. The municipality should initiate programs that facilitate parental care, especially in cases of single mothers.

	Ensure availability and sustainable management of water and sanitation for all
6.1 By 2030, achieve universal and equitable access to safe and affordable drinking water for all; 6.2 By 2030, achieve access to adequate and equitable sanitation and hygiene for all and end open defecation, paying special attention to the needs of women and girls and those in vulnerable situations. 6.3 By 2030, improve water quality by reducing pollution, eliminating dumping and minimizing release of hazardous chemicals and materials, halving the proportion of untreated wastewater and substantially increasing recycling and safe reuse globally. 6.4 By 2030, substantially increase water-use efficiency across all sectors and ensure sustainable withdrawals and supply of freshwater to address water scarcity and substantially reduce the number of people suffering from water scarcity. 6.5 By 2030, implement integrated water resources management at all levels, including through transboundary cooperation as appropriate. 6.6 By 2020, protect and restore water-related ecosystems, including mountains, forests, wetlands, rivers, aquifers and lakes. 6.a By 2030, expand international cooperation and capacity-building support to developing countries in water and sanitation related activities and programs, including water harvesting, desalination, water efficiency, wastewater treatment, recycling and reuse technologies. 6.b Support and strengthen the participation of local communities in improving water and sanitation management.	

Examples of Municipalities meeting these targets include:

1. Prioritize expansion of water supply and sewerage network to all households. In such manner, the municipality makes life easier for citizens and offers better sanitary conditions, reducing the possibility of the spread of diseases.
2. Increased care for groundwater sources, rivers and artificial lakes. Municipalities should regularly monitor development and business projects that could potentially harm groundwater, rivers or lakes. Particular importance should be given to maintaining the purity of these waters to ensure a healthy life for citizens.
3. Increase awareness of careful water consumption. The municipality should promote the education and awareness of citizens to use water carefully, and not to waste it unnecessarily. In particular, high consumption businesses and large gardens should be checked to ensure

that they have their own source of irrigation and do not use potable water for garden irrigation or business purposes.

4. Build reservoirs. Municipalities should look into the possibility of building water reservoirs to activate them in case of water shortage.
5. Drinking water and toilets in public places. Municipalities should provide drinking water fountains in parks and high-use public places. Also, there should be public toilets in these areas.

	Ensure access to affordable, reliable, sustainable and modern energy for all
7.1 By 2030, ensure universal access to affordable, reliable and modern energy services.	
7.2 By 2030, increase substantially the share of renewable energy in the global energy mix.	
7.3 By 2030, double the global rate of improvement in energy efficiency.	

Examples of Municipalities meeting these targets include:

1. Prioritize renewable energy solutions in all business segments of the municipalities.
2. Provide tax breaks and relief from other municipal charges for households and businesses that install and consume renewable energy sources. Through this measure, municipalities can, for example, exempt from payment or reduce the cost of building permits for companies that build collective housing, with the condition of installing solar panels as a sustainable and environmentally friendly energy source. The same can be done with building permits for individual houses. Also, similar reliefs can be applied to existing facilities by exempting/reducing municipal taxes for a period of time after the installation of such energy sources.
3. Install renewable energy sources in all municipal facilities. It is essential that municipalities, and all public institutions as a whole, serve as an example by installing sustainable and environmentally friendly energy sources, such as solar panels. This measure would have multiple benefits for municipalities and would be a good example for citizens to follow.
4. Continuous outreach and citizen awareness-building about the benefits of installing sustainable and renewable energy sources. Municipalities must allocate an annual budget to promote these energy supply measures.
5. Undertake energy-saving measures. This could include subsidies for energy-saving measures, such as better insulation of homes and the like.
6. Construct central heating systems based on renewable resources or such that ensure high efficiency and increase the quality of life through access to central heating.

	Promote sustained, inclusive and sustainable economic growth, full and productive employment and decent work for all
8.3 Promote development-oriented policies that support productive activities, decent job creation, entrepreneurship, creativity and innovation, and encourage the formalization and growth of micro-, small- and medium-sized enterprises, including through access to financial services. 8.4 Improve progressively through 2030 global resource efficiency in consumption and production, and endeavor to decouple economic growth from environmental degradation in accordance with the 10-year framework of programs on sustainable consumption and production with developed countries taking the lead. 8.5 By 2030, achieve full and productive employment and decent work for all women and men, including for young people and persons with disabilities, and equal pay for work of equal value. 8.6 By 2020, substantially reduce the proportion of youth not in employment, education or training. 8.7 Take immediate and effective measures to eradicate forced labour, end modern slavery and human trafficking and secure the prohibition and elimination of the worst forms of child labour, including recruitment and use of child soldiers, and by 2025 end child labour in all its forms. 8.8 Protect labour rights and promote safe and secure working environments for all workers, including migrant workers, in particular women migrants, and those in precarious employment. 8.9 By 2030, devise and implement policies to promote sustainable tourism that creates jobs and promotes local culture and products.	

Examples of Municipalities meeting these targets include

1. Continuous cooperation and dialogue with entrepreneurs and businesses in the municipality. Establish honest communication to listen to the problems and aim to fulfill the businesses' requests. Likewise, businesses' suggestions regarding the demand for workers in the labor market should be taken into account, so that the municipalities can cooperate with the central level for this purpose.
2. Support businesses for digitization and innovation and provide ongoing subsidies for start-ups and existing businesses. The municipality should follow global trends in digitization and innovation, and support such businesses.
3. Promote sustainable agri-tourism. Municipalities should support the development of agri-tourism in Kosovo, in particular those enterprises that are established and operate respecting sustainability criteria.
4. Draft plans to address the problem of child beggars in the respective municipalities as well as serious forms of child labor.
5. Ensure access to workplaces for persons with disabilities. Municipalities should make sure that all public and business facilities provide access for persons with disabilities on all floors. This would facilitate their employment.

	Build resilient infrastructure, promote inclusive and sustainable industrialization and foster innovation
9.1 Develop quality, reliable, sustainable and resilient infrastructure, including regional and transborder infrastructure, to support economic development and human well-being, with a focus on affordable and equitable access for all. 9.2 Promote inclusive and sustainable industrialization, and by 2030 raise significantly industry's share of employment and GDP in line with national circumstances, and double its share in LDCs. 9.3 Increase the access of small-scale industrial and other enterprises, in particular in developing countries, to financial services, including affordable credit, and their integration into value chains and markets. 9.c Significantly increase access to information and communications technology and strive to provide universal and affordable access to the Internet in least developed countries by 2020.	

Examples of Municipalities meeting these targets include:

1. The municipality should provide safe, sustainable and quality infrastructure. Set high standards for the construction of public infrastructure, housing, etc. Attention should be paid to making all building floor accessible to persons with disabilities.
2. Promote sustainable construction. The municipality should set requirements for the application of materials that meet environmental and health standards.
3. Promote the circular economy. The municipality should maintain close cooperation with businesses and encourage businesses to apply the circular economy concept, e.g. recycling of materials/waste, supply of renewable energy, careful and responsible use of water resources, preservation of social values and traditions, etc.
4. Transportation solutions for effective mobility. Provide solutions for traffic bottlenecks, promote the purchase of electric and hybrid cars, regulate traffic to reduce congestion at peak times.
5. Provide tax break and spatial incentives for sustainable industries. The municipality can promote the construction of sustainable and environmentally friendly plants by providing land for use, exempting companies from tax and licensing charges, etc.

	Reduce inequality within and among countries
	10.1 By 2030, progressively achieve and sustain income growth of the bottom 40 per cent of the population at a rate higher than the national average. 10.2 By 2030, empower and promote the social, economic and political inclusion of all, irrespective of age, sex, disability, race, ethnicity, origin, religion or economic or other status. 10.3 Ensure equal opportunity and reduce inequalities of outcome, including by eliminating discriminatory laws, policies and practices and promoting appropriate legislation, policies and action in this regard. 10.4 Adopt policies, especially fiscal, wage and social protection policies, and progressively achieve greater equality. 10.7 Facilitate orderly, safe, regular and responsible migration and mobility of people, including through the implementation of planned and well-managed migration policies.

Examples of Municipalities meeting these targets include:

1. Partner with non-governmental organizations and donors to provide care, integration and reintegration of vulnerable groups.
2. Complete elimination of discrimination and segregation in education. Strict sanctions should be adopted for schools, teachers and students who discriminate, bully or who practice other negative phenomena.
3. Proactive approach to increase participation of youth, minorities and vulnerable groups. The municipality should take active and continuous steps to organize public consultations and other forms of involvement of different groups of citizens in policy-making. In particular, visits to remote rural areas should be conducted.
4. Fair budget allocations. Ensure fair budget allocations, avoiding discrimination on political, ethnic, or other grounds. Unfair budget allocation is considered a direct violation of equality and human rights.
5. Promote social cohesion. Ensure social cohesion by avoiding the creation of areas that can be divided based on a social group. This can be achieved through inclusive housing policies, spatial planning, integration and cultural diversity, etc.

	Make cities and human settlements inclusive, safe, resilient and sustainable
	11.1 By 2030, ensure access for all to adequate, safe and affordable housing and basic services and upgrade slums. 11.2 By 2030, provide access to safe, affordable, accessible and sustainable transport systems for all, improving road safety, notably by expanding public transport, with special attention to the needs of those in vulnerable situations, women, children, persons with disabilities and older persons.

11.3 By 2030, enhance inclusive and sustainable urbanization and capacity for participatory, integrated and sustainable human settlement planning and management in all countries.

11.4 Strengthen efforts to protect and safeguard the world's cultural and natural heritage.

11.5 By 2030, significantly reduce the number of deaths and the number of people affected and substantially decrease the direct economic losses relative to global gross domestic product caused by disasters, including water-related disasters, with a focus on protecting the poor and people in vulnerable situations.

11.6 By 2030, reduce the adverse per capita environmental impact of cities, including by paying special attention to air quality and municipal and other waste management.

11.7 By 2030, provide universal access to safe, inclusive and accessible, green and public spaces, in particular for women and children, older persons and persons with disabilities.

11.a Support positive economic, social and environmental links between urban, peri-urban and rural areas by strengthening national and regional development planning.

11.b By 2020, substantially increase the number of cities and human settlements adopting and implementing integrated policies and plans towards inclusion, resource efficiency, mitigation and adaptation to climate change, resilience to disasters, and develop and implement, in line with the Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015-2030, holistic disaster risk management at all levels.

Examples of Municipalities meeting these targets include:

1. Solve the housing problem of social categories. Build social housing apartments or offer rental programs for social cases in municipalities. Municipalities can consider the possibility of receiving social housing in lieu of building permit payments for large buildings or neighborhoods.
2. Preserve livelihood in depopulated villages and settlements. The municipality should make appropriate investments in infrastructure to prevent migration from villages to cities and to prevent the depopulation of certain areas. This may include the construction of roads, water supply and sanitation, schools, etc., creating optimal conditions for life in these areas.
3. Promote public transportation through the multimodal system. This means improving public transportation, creating lines and parking lots for cyclists and other electric vehicles.
4. Improving air quality in areas with heavy traffic. The municipality can consider the possibility of designating zones for limiting carbon emissions, setting variable parking fees depending on the used areas, e.g. in areas where there is heavy traffic, there will be higher parking costs.
5. Accessible and shared public areas. Municipalities should increase common areas such as sidewalks, parks, recreational areas, cultural and historical areas.

Ensure sustainable consumption and production patterns

12.2 By 2030, achieve the sustainable management and efficient use of natural resources.

12.3 By 2030, halve per capita global food waste at the retail and consumer levels and reduce food losses along production and supply chains, including post-harvest losses.

12.4 By 2020, achieve the environmentally sound management of chemicals and all wastes throughout their life cycle, in accordance with agreed international frameworks, and significantly reduce their release to air, water and soil in order to minimize their adverse impacts on human health and the environment.

12.5 By 2030, substantially reduce waste generation through prevention, reduction, recycling and reuse.

12.6 Encourage companies, especially large and transnational companies, to adopt sustainable practices and to integrate sustainability information into their reporting cycle

12.7 Promote public procurement practices that are sustainable, in accordance with national policies and priorities.

12.8 By 2030, ensure that people everywhere have the relevant information and awareness for sustainable development and lifestyles in harmony with nature.

12.b Develop and implement tools to monitor sustainable development impacts for sustainable tourism that creates jobs and promotes local culture and products.

Examples of Municipalities meeting these targets include:

1. Apply enhanced sustainable measures in constructions. Employ circular and non-toxic materials, and prevent dumping of construction and industrial waste during construction projects.
2. Inter-municipal and regional cooperation on circular economy. Municipalities should establish cooperation with other municipalities inside and outside the country, to look into the possibilities of sending and/or receiving materials that are recyclable.
3. Anti-dumping measures. Measures should be taken against the disposal of chemical waste as well as the prevention of the spread of contaminated soil.
4. Prevent food waste. Establish cooperation with HoReCa companies to distribute leftover food. Also, look at the possibility of food composting as fertilizer.
5. Awareness building. Undertake educational and awareness-building activities for sustainable consumption and production models.

Take urgent action to combat climate change and its impacts

13.1 Strengthen resilience and adaptive capacity to climate-related hazards and natural disasters in all countries.

13.3 Improve education, awareness-raising and human and institutional capacity on climate change mitigation, adaptation, impact reduction and early warning.

13.b Promote mechanisms for raising capacity for effective climate change-related planning and management in least developed countries and small island developing States, including focusing on women, youth and local and marginalized communities.

Examples of Municipalities meeting these targets include:

1. Incorporate objectives against climate change in all municipal programs and budgets.
2. Afforestation. Protect forests from uncontrolled logging, and plant new trees.
3. Prevent constructions in flooding areas. Ban constructions in areas at risk of flooding. Also, look into the possibility of moving residential and business areas away from such areas where flooding causes financial and material damages.
4. Plant greenery in urban areas. Create as many parks, green roofs and other forms of greenery in urban areas as possible.
5. Raise awareness and educate citizens to prevent actions that accelerate climate change.

	Protect, restore and promote sustainable use of terrestrial ecosystems, sustainably manage forests, combat desertification, and halt and reverse land degradation and halt biodiversity loss
	15.1 By 2020, ensure the conservation, restoration and sustainable use of terrestrial and inland freshwater ecosystems and their services, in particular forests, wetlands, mountains and drylands, in line with obligations under international agreements. 15.2 By 2020, promote the implementation of sustainable management of all types of forests, halt deforestation, restore degraded forests and substantially increase afforestation and reforestation globally. 15.3 By 2030, combat desertification, restore degraded land and soil, including land affected by desertification, drought and floods, and strive to achieve a land degradation-neutral world. 15.5 Take urgent and significant action to reduce the degradation of natural habitats, halt the loss of biodiversity and, by 2020, protect and prevent the extinction of threatened species. 15.9 By 2020, integrate ecosystem and biodiversity values into national and local planning, development processes, poverty reduction strategies and accounts. 15.a Mobilize and significantly increase from all sources financial resources to conserve and sustainably use biodiversity and ecosystems. 15.b Mobilize significant resources from all sources and at all levels to finance sustainable forest management and provide adequate incentives to developing countries to advance such management, including for conservation and reforestation.

Examples of Municipalities meeting these targets include:

1. Incorporate measures for the protection of nature and biodiversity in all municipal strategies and plans. This measure ensures that regulations or municipal policies which are insensitive to the environment, are not adopted.
2. Flora and fauna protection. Measures should be taken to protect the flora and fauna within each municipality, especially in cases where we are dealing with rare or site-specific flora and fauna, or even endangered species.

3. Preserve organic soil content. Take measures to ensure that the organic content of the soil is preserved, especially in agricultural lands. In sites where this content drops, adequate treatment must be provided to recover the satisfactory level of organic content.
4. Genuine nature conservation planning. Development and maintenance projects must take into account the preservation of natural values. Also, designate special areas for nature development.
5. Organic and circular agriculture. Promote the organic cultivation of agricultural produce and regional agriculture.

	Promote peaceful and inclusive societies for sustainable development, provide access to justice for all and build effective, accountable and inclusive institutions at all levels
	16.1 Significantly reduce all forms of violence and related death rates everywhere. 16.2 End abuse, exploitation, trafficking and all forms of violence and torture against children. 16.5 Substantially reduce corruption and bribery in all their forms. 16.7 Ensure responsive, inclusive, participatory and representative decision-making at all levels. 16.9 By 2030 provide legal identity for all including free birth registrations. 16.10 Ensure public access to information and protect fundamental freedoms, in accordance with national legislation and international agreements. 16.a Strengthen relevant national institutions, including through international cooperation, for building capacities at all levels, in particular in developing countries, for preventing violence and combating terrorism and crime.

Examples of Municipalities meeting these targets include:

1. Municipal integrity. Emphasize municipal integrity through strict measures and sanctions against corruption and conflict of interest.
2. Municipal transparency. Municipalities should make public all relevant documents allowed for publication by law, and provide quick responses to citizen requests for access to official documents. In particular, there should be transparency in recruitments, and the allocation and execution of the budget.
3. Effective mechanisms for reporting violence. Municipalities should adopt procedures and task forces, together with relevant actors, to react quickly to reports of domestic violence and other forms of violence. Also, there should be cooperation with relevant organizations for providing care to victims.
4. Cooperate with law enforcement bodies. Citizens should be educated to report cases of crime. Also, the municipalities should establish efficient cooperation with the law and order bodies to address the cases of crime and corruption in the respective municipalities.
5. Street lighting to increase the safety of girls and boys. This measure would increase safety, especially in the winter months when it gets dark early. In particular, the streets around schools and going towards the respective neighborhoods, should be illuminated.

17 PARTNERSHIPS FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT	Strengthen the means of implementation and revitalize the Global Partnership for Sustainable Development
17.1 Strengthen domestic resource mobilization, including through international support to developing countries to improve domestic capacity for tax and other revenue collection. 17.14 Enhance policy coherence for sustainable development. 17.16 enhance the global partnership for sustainable development complemented by multi-stakeholder partnerships that mobilize and share knowledge, expertise, technologies and financial resources to support the achievement of Sustainable Development Goals in all countries, particularly developing countries. 17.17 Encourage and promote effective public, public-private and civil society partnerships, building on the experience and resourcing strategies of partnerships. 17.19 By 2030, build on existing initiatives to develop measurements of progress on sustainable development that complement gross domestic product, and support statistical capacity-building in developing countries.	

Examples of Municipalities meeting these targets include:

1. Inclusive governance. Take measures to involve citizens in decision-making, in particular, youth, vulnerable groups and the elderly.
2. Effective management. Ensure effective management and coordination between municipal bodies. There should be clarity in the division of tasks and responsibilities and a clear connection with the goals of the municipal leadership.
3. Continuous outreach campaigns. Citizens must be informed in time about all the actions and decisions made by the municipality, since they are directly affected by those actions and decisions. Therefore, all communication channels should be used to send accurate and clear information to citizens.
4. Participatory budgeting Hold regular consultations with citizens to ensure that their priorities are included in the municipal budget.
5. Cooperation. Municipalities must apply a constructive approach to cooperation with all other municipalities, the central level, as well as within the region and the world at large.

Legislative and policy framework

Kosovo has a decentralized local government system, which awards considerable governance powers to the local level. This decentralized legislative framework provides for a greater role of Republic of Kosovo municipalities in terms on integration and fulfillment of the SDGs and the Agenda 2030.

The main legislative act regulating the powers of local government in Kosovo, is the Law on Local Self-Government. In particular, it is Article 17 of this law that provides the specific local government powers.

The table below displays the linkages between the main powers of Republic of Kosovo municipalities and SDGs.

Municipal competencies	Sustainable Development Goals
Local economic development	

Urban and rural planning	
Land use and development	
Enforcement of building regulations and building control standards	
Protection of the local environment	
Provision and maintenance of public services and utilities, including water supply, sanitation and drainage, sewage treatment, waste management, local roads, local transport and local heating schemes;	
Provision of public preschool, primary and secondary education, including registration and licensing of educational institutions, employment, payment of salaries and training of education instructors and administrators	
Promotion and protection of human rights	
Provision of primary public health care	
Provision of family and other social welfare services, such as care for the vulnerable, foster homes, child care, care for the elderly, registration and licensing of these care centers, employment, payment of salaries and training of social welfare professionals	
Public housing	
Public health care	
Provision and maintenance of parks and public spaces	

In terms of strategic policies, the Ministry of Local Government Administration has adopted the Strategy for Local Self-Government 2016-2026, which provides for five Strategic Objectives for Republic of Kosovo municipalities.

These Strategic Objectives, directly or indirectly, cover the SDGs. The five Strategic Objectives incorporate action measures that more broadly affect the SDGs. In the table below, the Strategic Objectives are linked with the SDGs.

Local Self-Government Strategic Objectives ²	Sustainable Development Goals
Enhance the economic and social sustainability of municipalities to ensure that development and financial policies affect local economic development	
Establish a framework for good governance to ensure democratic representation of citizens and efficient municipal administration	
Strengthen professional and institutional capacities of local self-government bodies to meet citizen requests and to achieve sustainable improvement in municipal services for citizens	
Strengthen partnerships between local government, civil society, and businesses, to create an active, inclusive and cohesive citizenry	
Promote heritage, and cultural, natural, and social diversity values for the purpose of affirmation and social, economic and cultural development in municipalities	

Reporting

A very important segment in the fulfillment of the SDGs is the reporting on the measures taken towards their fulfillment. For a genuine process of reporting on the fulfillment of the SDGs, the indicators for measuring progress towards the SDGs must be localized. In total, the United Nations has issued 248 indicators, but there are actually 231 singular indicators, as 17 of them are repeated in two or more cases. The data collected from these indicators should then constitute the basis for the drafting of the Voluntary Local Review as a mechanism to reflect the state of a municipality or city in relation to the fulfillment of the SDGs. This year, for the first time in Kosovo, a municipality has initiated the drafting of a Voluntary Local Review (VLR).

It was emphasized above that municipalities directly or indirectly fulfill a number of SDGs, but this goes unnoticed due to their failure to report. Therefore, a reporting system on measures that partially or fully fulfill the Targets of the SDGs, should be installed. This should in no way replace the efforts to draft VLRs, but a report should be made so that Kosovo demonstrates internationally that it is working towards sustainable development as the member states of the United Nations do.

² See: https://mapl.rks-gov.net/wp-content/uploads/2017/08/Strategjia_liber_tri-gjuhe_finale-2016.pdf

Below are some examples of measures that Kosovo municipalities implement regularly but are not reported as measures towards the fulfillment of the SDGs.

- Agricultural subsidies directly fulfill Target 2.3
- Inclusive education and measures to address dropping out of primary schooling, fulfill Target 4.1.
- Investments in the expansion of drinking water supply networks fulfill Target 6.1
- Construction of houses/apartments for citizens in need fulfills Target 11.1
- Exemption from payment of public transportation fees for pensioners and other social categories, is a measure towards the fulfillment of Target 11.2
- Projects for the preservation and promotion of cultural and natural heritage, fulfill Target 11.4
- Increasing green spaces, planting saplings, and the like, fulfill Target 15.2
- Anti-corruption measures fulfill Target 16.5
- All activities and measures towards increasing transparency, fulfill Target 16.6

Conclusions

Republic of Kosovo municipalities have much more to do more to meet the Sustainable Development Goals. It was underlined that the municipalities are responsible for about 60% of the SDGs, or 99 Targets (out of a total of 169). A significant number of these Targets are met directly or indirectly, but a coordinated process of incorporation and reporting is missing.

It would be ideal for all Kosovo municipalities to localize the SDGs and indicators, as well as to draft the Voluntary Local Review. But based on the current situation, it would be ambitious to expect localization and reporting through VLRs. Therefore, the municipalities should at least install a working dynamic through a process of inclusion and reporting of the SDGs in the manner described in this report.

The identified goals that fall under the responsibility of Republic of Kosovo municipalities must be integrated into the strategic planning and daily work of the municipalities. These Targets can also serve as guidelines for planning municipal projects.

For municipal directorates to understand the importance of the SDGs, it is necessary to engage in awareness-building and training of their staff on the planning of municipal projects in accordance with the SDGs and the respective Targets. At the same time, the capacities for reporting on the fulfillment of the SDGs must be enhanced. Each municipal directorate, within their respective powers, can fulfill the Targets that fall under their directorate's scope through the integration of the Targets during planning or implementation.

Thus, a process through which the municipal directorates take into account the SDGs in the planning and implementation phase of the projects, and compare the municipal projects against the SDGs and their respective Targets, must be put in place.

This process can be a transitional phase towards the full localization of the SDGs by Republic of Kosovo municipalities.

This project is financed by Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH on behalf of the German Federal Ministry for Economic Cooperation and Development (BMZ).